

D 382/92

1873

350
F 87

1985

$$B \frac{352}{9627} / 52 K$$

416. sz.
1874.

A FŐVÁROSI KÖZMŰNKÁK TANÁCSÁNAK

HIVATALOS JELENTÉSE

1873. ÉVI

MŰKÖDÉSÉRŐL.

FSZEK Központi Könyvtár

BUDAPEST, 1874.

1976

350
F 87

B 352/52

9627

K

BUDAPEST 1974

TARTALOM.

	Lap.
Bevezetés	5
I. Budapest általános szabályozásának és beosztásának tervezete	7
II. A sugárut	11
III. A belső körut	18
IV. A nagy körut	22
V. Budapest középítési rendszabályai	24
VI. Egyes intézkedések és szabályozások	28
VII. Pénzügy	53
VIII. Személyes ügyek	58
IX. Statistikai adatok	59
X. Befejezés	60
Zárszámadás	61

TARTALOM

1. A fejelet 1

2. A bevezetés 2

3. A tárgykör 3

4. A szerzők 4

5. A kiadás 5

6. A kiadás 6

7. A kiadás 7

8. A kiadás 8

9. A kiadás 9

10. A kiadás 10

Nagyméltóságú magyar királyi Ministerium!

Hivatkozással az 1870. X. t. cikk 27. §-ra bátorkodunk az általunk kezelt fővárosi pénzalap és egyéb alapok 1873. zárszámadását a következő jelentés kíséretében kötelességszerűleg bemutatni.

E jelentés keretében lefolyt évi működésünket szándékozván leírni, egyrészt megelégedéssel, más részt aggálylyal fogunk annak szerkesztéséhez.

Megelégedéssel, mert áttekintve az 1870. X. t. cz.-ben körülírt hivatásunk tág mezejét, bátran állíthatjuk, hogy e hivatás minden egyes ágaiban és egyes részleteiben, részint kezdeményezőleg, részint törvényes felügyeletet gyakorolván, újabb, helyesebb irányoknak voltunk uttörői s az építés ügyét sok tekintetben czélszerűbb és helyesebb rendszerre fektettük.

Aggálylyal, mert a lefolyt év első felében bekövetkezett nagymérvű pénz és hitelválság súlyos következményei, melyek a vállalkozási szellemet elölték s még a kilátásba helyezett magán és középítkezéseket, — a fejlődés e legbiztosabb előjeleit is megakasztották, nemcsak súlyos nehézségeket gördítettek mult évi működésünk elébe, hanem megapasztván a forrásokat, melyek jövő működésünkhöz a szükséges jövedelmeket szolgáltatnák, e működésünk sikere iránt önmagunkban is kételyt ébresztének, melynek egyébiránt 1873. évi deczember havában 2352. szám alatt kelt előterjesztésünkben kifejezést is adánk.

Lefolyt évi működésünket tekintve, mindenkor szem előtt tartottuk az 1870. X. t. cikkben felállított vezéreszméket, és megtartottuk, terjesztettük és fejlesztettük a lefolyt évekről szóló jelentéseinkben kifejtett irányelveket. — Ha ezeknek minden egyes ügyben történt alkalmazása által, szépet és üdvöset, hasznosat és czélszerűt sikerült kivin-

nünk, mindenekelőtt örömmel kell constatálnunk, hogy ezt csak azon szívélyes viszony tette lehetségessé, melylyel céljaink előmozdítása körében, a fővárosi hatóságnál találkozánk.

Működésünk egyes fontosabb mozzanatait e jelentés következő fejezetei fogván részletesebben feltüntetni, itt csak megemlítjük, hogy a „pénzügy“ fejezetében kötelességünknek tartjuk némely oly téveszmék helyreigazításával foglalkozni, melyekkel fennállásunk óta a társadalom minden rétegeiben, de még illetékes körökben is találkozánk.

I.

Budapest általános szabályozásának és beosztásának tervezete.

Szem előtt tartva az 1870. X. t. cz. 14. §-a a) pontját a fővárosi közmunkák tanácsa mindenkor legfontosabb feladatának ismeré, hogy a főváros általános szabályozási és beosztási tervezete mihamarább véglegesen megállapíttassék és befejeztessék, mert ettől függött ugy a főváros rendszeres kifejlődése, valamint saját működésének sikere is.

E nagy fontosságú mű sokoldalú és számos előmunkálatokat tett szükségessé, melyek azonban aránylag rövid idő alatt befejeztetvén, már mult évi jelentésünkben volt szerencsénk a főváros pesti oldalára készített tervezetet részletesen bemutatni.

E tervezet végleges megállapítása céljából egy hitelesítő bizottság alakított, melynek feladatává tétetett, hogy egyrészt a városi hatósággal egyetértőleg hozott határozatok alapján a műszaki osztály részéről készitendő terveket ellenőrizze, másrészt pedig egyes szabályozási kérdések iránt, — amennyiben azok megoldása az időközben változott viszonyok vagy rendkívüli körülmények miatt, változást vagy módosítást igényelne, — véleményét a tanácsnak mutassa be.

Ugy e hitelesítő bizottság előterjesztései alapján, valamint az utóbb bekövetkezett pénzügyi nehézségek tekintetéből, melyek kétszeres kötelességévé tették a tanácsnak, — hogy különösen a városnak már beépített, tömörebben lakott részeiben, minden, nem egyenesen a forgalom és közlekedés könnyítése által igényelt szabályozások és az ezekkel kapcsolatos nagy kiadások kikerültesse, — a már megállapított szabályozási tervezeten, a fővárosi hatósággal folytatott újabb tárgyalások nyomán több változtatások eszközöltettek, melyek közül a lényegesebbeket ezennel felsorolandóknak tartjuk.

1. A Vesselényi utcának az országuttra való kihozatala akként volt eredetileg elfogadva, hogy az csak az érdekllett tulajdonosok kívánságára és költségére fog eszközöltetni. — Miután azonban az általános szabályozási tervbe csak oly vonalok vehetők fel, melyek feltétlenül és mindenestre keresztül viendők, ez utca elejtetett. Hogy azonban az illető tulajdonosoknak egyrészt a lehetőség megadassék az utca kinyitását eszközölni, másrészt pedig azon tulajdonosok, kiknek telkeik az utca nyitás által igénybe vétetnek, a tulajdonuk feletti szabad rendelkezésben bizonytalan időn által ne gátoltassanak, az érdekltetek a városi hatóság utján felhivattak, miszerint 3 hónap lefolyása

alatt határozottan nyilatkozzanak, valjon az utcza nyitást saját költségükön kívánják-e eszközölni, mert ez idő lefolyása után, az e célra szükséges telkek feletti rendelkezés, akár beépítést, akár más nemű hasznosítást illetőleg, többé korlátoztatni nem fog. Az illetők e felhívásnak eleget nem tévén, a szóban álló utczakinyitás végképen elejtettnek tekintendő.

2. Eredetileg megállapított, hogy az illető érdekeltek hozzájárulása mellett a zöldfa-utcza, az Imre utcza irányában, a csillag-utczáig meghosszabbítottassék. — Miután azonban az érdekeltek hozzájárulásukat ki nem jelentették, s így arra nézve hajlammal sem látszottak birni; miután továbbá e szándékolt utcza nyitástól alig 15 öl nyire egy másik utcza, a 3 pipa utcza nyílása létezik. a mészáros-utcza vonalának pedig ily közelségben kétszer leendő megszakítása már szépségi tekintetből is kikerülendő; miután végre valamely fontos forgalmi vagy közlekedési érdek, ez utcza megnyitást annyival kevésbbé igényli, mert nemcsak közvetlen szomszédságában van a 3 pipa-utcza, hanem nem igen messze van az ugyanazon irányban közlekedés két főere t. i. a két-nyul utcza és a Dunapart: a zöldfa-utczának az Imre utcza irányában leendő folytatása elejtett, az Imre és Csillag-utczák találkozásánál tervezett tér helyett pedig csak is a sarkoknak illő gömbölyítése határozottatott el.

3. Miután a városi hatóság előterjesztései alapján elhatározott, hogy a vácsi, kerepesi, köbányai, üllői és soroksári utak a vámokon kívül 18 öl szélességgel birandnak s ezenfelül jobbra balra 3—3 ölnyi előkertekkel látandók el, azon kérdés merült fel, valjon mily módon lesz ez utakon az építés megengedhető, zárt sorban-e? vagy külön állólag is? Szépészeti szempontból elhatározott, hogy rendszerint a zárt sorban való építkezés fogadtatik el, ha azonban egyik vagy másik tulajdonos egészen önálló épületet akarna emelni, erre ugyan az engedély szinte meg fog adatni, de oly kötelezettséggel, hogy jobb és bal szomszédjaitól legalább 3 ölnyi távolságban álljon. — Ez által azonban nem leendő kizárva, hogy valaki egész épületét a zárt sor vonalán belül is, vagy a szomszéd falához zártan akként építse, hogy ablakai például saját kertjére vagy telkére nyiljanak, mert a főszempont, melyet a tanács megóvándónak tartott, abban rejlik, hogy azon nem szép, sőt kellemetlen benyomás, mely a gyakran előforduló tűzfalak által idéztetik elő, lehetőleg kikerültessék.

4. A szabályozási tárgyalások folyamában azon nézet is felmerült, hogy a városligetbe vezető fasort környező diszkerteken keresztül, úgy azok hosszában t. i. párhuzamosan a fasorral jobbra és balra egy-egy új utcza, valamint azok szélében szinte két új utcza nyitassék meg. A fasor hosszában nyitandó utczák azonban semmi fontossággal nem birnak, mert egyrészt jobbra és balra számtalan már készen levő párhuzamos utcza létezik s másrészt a városliget és annak környéke közmulató helynek s illetőleg üdülési lakhelyeknek levén fenntartandó, a forgalom itt soha rendkívüli lendületet nem nyerend. — Valamivel fontosabbnak látszott a kerteknek szélében való utcza nyitás különösen a Hajtsár-utczának folytatása, mely fontosság onnan eredt, hogy a Hajtsár ut a tervezett átjáró segítségével az államvaspálya udvarán keresztül közvetítette volna az egyenes közlekedést a külső Lipótvárossal. Miután azonban, a később érintendő, a város és vasut-társaság közt létrejött egyesség értelmében a vasut áthida-

lása a 2 sziv utcánál két lejtővel történik s így az innen jövő forgalom a hajtsár utat egészen mellőzendő, a diszkerteknek ez iránybani átnyitása is szükségtelemmé vált. Ezek nyomán a diszkertek mint a városligeti üdülési területnek kiegészítő részei ezután is fenntartatnak és a befásítási terület keretébe vonattak.

5. A városi hatósággal egyetértőleg elhatározott továbbá, hogy a Statio-utca belső része az eddigi 11 ölnyi szélességben továbbra is fenntartassék; a Flóra-gyár előtt tervezett 8 öl szélességű utca, miután az semmi akadályokba nem ütközik, a szabályozási tervbe felvétessék; a Margitszigeti hid előtti térről, a löversenyter irányában rézsut nyitítani szándékolt főut elejtessek; a Józsefvárosi Óriás, Gólya és Horgony utcák csekélyebb módosításokkal jelen állapotukban meghagyassanak; s végre, hogy a külsőbb területen tervezett némely utak iránya és szélessége az időközben változott viszonyokhoz képest módosittassék.

Ezen potló határozatok által a főváros pesti részére készített általános szabályozási és beosztási tervezet véglegesen megállapított s így a fővárosi közmunkák tanácsa hivatásának egy nagy fontosságú feladatát, a városi hatóság szives közreműködése mellett, daczára a fennforgott számos akadályoknak és nehézségeknek, aránylag rövid idő alatt befejezte.

E szabályozás és beosztás hosszú időre, talán évszázadokra állapítja meg a keretet, melyhez a főváros fejlődése simuland s bizton hisszük, hogy e mű e fejlődést nem csak nem korlátolandja, hanem inkább elő fogja mozdítani, mert megállapításainknál figyelemmel voltunk ugyan, a népesség szaporodására, az ipar és kereskedés fejlődésére, a közlekedés és forgalom fokozott igényeire; de másrészt figyelemmel voltunk arra is, hogy a már tömören beépített város eddigi, természetszerű fejlődés útján nyert jellegétől meg ne fosztassék.

E szabályozások, új utca nyitások, telek felosztások és általában minden, a város fokozott emelkedése folytán naponta előforduló változtatások gyakorlati eszközülésére okvetlenül szükségesnek mutatkozott, hogy az egyes vonalok nagyobb $1''=10'$ és $1''=20'$ mértékű térképekbe oly pontossággal iktattassanak be, mely egyrészt az ily századokra szolló mű fontosságának, másrészt a telkeknek, egyes időközökben ugyan megakaszthatott, de mégis folyton növekedő értékének megfelelően. — E pontosság elérésére minden egyes tervezett utcaszoroknak, annyival tüzetesebben és biztosabban kell meghatározatnia, mert a gyakorlati kitűzés nem egyszerre és egy időben történhetik a jövőre megállapított szabályozási művelet egész kiterjedésében, hanem a viszonyokhoz képest, a határ különböző részeiben az egészből kiszakított egyes telek tömböknek a helyszínén leendő önálló kitűzése is naponként előfordulhat, s mégis e részlet kitűzésének, az egész határ felosztási tervezetével tökéletesen össze kell vágnia.

A szabályozási vonaloknak a térképeken leendő ezen kitüntetésére, valamint a hely színén leendő kitűzésére a legtökéletesebb és legbiztosabb mód abban áll, hogy minden szabályozási vonalnak abszolút geographiai fekvése a földszínen, trigonometriai számítások alapján határozassék meg, vagyis, hogy az összes a szabályozás által vázlatilag megállapított új utczanégyszögek sarokpontjainak fekvése oly módon fixiroztassék, hogy az egész határnak bármely új utca négyszöge, az egész testből kiszakítva

is, minden további combinatio vagy tervezgetés nélkül, önállóan telkekre felosztathas-
sék és ez a természetben, a helyszínén a legpontosabban ki is jelöltethessék.

Miután azonban ezen nagy terjedelmű, de az elfogatott szabályozási mű correct
életbeléptetésére, valamint számos birtokviszonyok biztos és utólagos bonyodalmaktól
ment megoldására, egyaránt szükséges munka keresztülvitelére, sem e tanács, sem a
város mérnöki hivatala, sem kellő számú beavatott szak egyénnel, sem az ahhoz
szükségelt felsőbb földmértani eszközökkel nem rendelkezett, Halácsy Sándor mér-
nökkel, ki Pest városa háromszögellési és lejtmerési felvételét, közmegelégedésre tel-
jesítette, e munkákra nézve szerződés kötött, mely szerint ugyanő 10,000 frt juta-
lomdíj mellett azokat az év folytában teljesen befejezdi.

E munka, egyrészt az általános szabályozási és felosztási tervezet egy kiegészítő
részét képezvén, a 10000 forintnyi költség $\frac{1}{3}$ -dát a fővárosi pénzalap viselte; másrészt
a naponként előforduló kitüzéseknek pontos alapjául szolgálván, a költségek $\frac{2}{3}$ -dát a
fővárosi hatóság fedezte, annyival is inkább, mert e költség a még körülbelül 9000
holdra menő terület felosztásai után szedendő díjakkal által sokszorozva találandja
fedezetét.

Halácsy Sándor mérnök a munkát az év utolsó napjaiban befejezte s a terveket
bemutatta, melyek eredetben a főváros hatóságának küldetvén, másolatban pedig e ta-
nács műszaki osztályánál visszatartatván, az általános szabályozás és beosztási tervezet,
— a pesti oldalra nézve, — véglegessen meg van állapítva és a legpontosabban ki is
van tüntetve.

A főváros budai oldalának szabályozási és beosztási munkálatához mindedig
egész eréllyel nem foghattunk, mert mult évi jelentésünkben kifejezett azon reményünk,
hogy a háromszögellési és lejtmerési adatok f. é. márczius haváig kezeinknél leendnek,
fájdalom nem teljesedett.

Természetes azonban, hogy a mindennapi élet által kényszerítve, és az idő
közökként a catasteri osztálytól átvett részletes tervek felhasználásával a budai részen
is számos, főfontosságú szabályozások lettek a városi hatósággal egyetértőleg megál-
lapítva, melyeket alantabb a VI. fejezetben kifejtendünk, s melyek összeségükben már
oly nagy részét képezik a budai általános szabályozási és beosztási munkálatnak, hogy
az, a még hiányzó adatok beérkezte után, igen rövid idő alatt néhány hónap alatt, szinte
be leend fejezve.

II.

A s u g á r u t.

A pesti váciuttól a városligetbe vezetendő főközlekedési sugárut eszméje, egyik szüleménye azon szép emlékű korszaknak, midőn a testvér főváros azelőtt alig sejtett fejlődésnek és haladásnak örvendett és a m. törvényhozás és a m. kormány vetélkedve adák fényes bizonyosságát azon magasztos felfogásnak, hogy e fővárost emelkedésében, fejlődésében elősegíteni és támogatni kell nemcsak azért, mert a főváros van hivatva, az egész országot és nemzetet szemben a külfölddel képviselni, hanem azért is, mert e főváros amint ma is középpontja egész szellemi életünknek, úgy hivatásszerűleg egyik hatalmas tényezője és támasza leend közjogi intézményeinknek, állami lételünknek.

A sugárut létesítése, miként ezt mult évi jelentésünkben bővebben indokoltuk, és előterjesztettük egy általános vállalkozásra bízott, mely a magy. által. municipalis hitelintézet, a franco Magyar Bank és az Erlanger és fiai bankház czegeiből állott. Az erre vonatkozó nagy fontosságú szerződést, mindjárt megkötése után, de utóbb mult évi zárjelentésünkben is, egész terjedelmében volt szerencsénk bemutatni.

Vállalkozók a szerződészerűleg elvállalt kötelezettségeiknek a folyó év május haváig a legpontosabban megfeleltek. — A szerződés aláírásakor letett 1.000,000 frtnyi óvadékon kívül lefizettek 1872. márczius 9-én 1.000,000 frtot és 1873. márczius 9-én újabban 1.000,000 frt — Teljesítették azon nem csekély költségekkel járó munkálatokat, melyeket már mult évi jelentésünkben volt szerencsénk felsorolhatni s melyek után átlagos, megközelítő számítás szeriut a sugárut tényleges létesítésére és ugyan :

1) az érintett óvadék fejében	1.000,000 frt
2) két fizetési részlet fejében	2 000,000 „
3) fagyár megszerzésére	400,000 „
4) téglagyár megszerzésére	300,000 „
5) fa és vas anyagokra	400,000 „
5) építkezésekre	1.800,000 „
7) kezelési és egyéb költségekre	100,000 „

összesen tehát körülbelül 6.000,000 frt

az az hat millió frtnyi tőkét fordítottak.

A vállalkozók ezen másfél évi első működését és tőke erejét, valamint azon lendületet tartva szem előtt, mellyel a főváros minden részeiben örömmel találkozánk, mind jogosultabbá vált azon reményünk, hogy a nagy mű, mely a magyar fővárost, egy szépségben és kiterjedésben csaknem páratlan uttal gazdagítandja, a szerződés szerüleg kikötött határidők alatt szerencsésen végre fog hajtatni és a sugárut néhány év alatt tényleg megnyiland.

De a sors másként akarta!

A pénz és hitelválság, mely május havában a bécsi tőzsdén vette kezdetét s Europa majdnem minden pénzpiaczeit megingatá, hazai pénzügyi viszonyainknak a bécsi piacczal való szoros összeköttetésénél fogva, romboló hatásának egész súlyával nehezedett hazánkra, és karöltve az országot sújtó betegség és rossz termésből következő zilált országos pénzügyi viszonyokkal, meghiusitá a legszebb reményeket, ledönté a már megindult vállalatokat, kétségessé tette a legbiztosabbnak tartott működést, megdermeszté a tőkéket és általában oly szomorú hatást gyakorolt, minővel ez ország történetében még alig találkozánk.

E csapás természet szerüleg súlyosan érte sugárut építési vállalkozóinkat is, kik mint pénzügyi intézetek legközelebb összeköttetésben állván a pénzpiacczal s annak minden mozzanatával, magukat a naponként kétségbeejtőbb helyzet szomorú utókövetkezményei előtt meg nem óvhatták. — Mindazon alapok, melyekre a vállalat biztos kivitele fektetve lett, megingattatván, mindazon számítások, melyek a sikert helyezték kilátásba, halomra döntetvén, nem voltak többé képesek elvállalt kötelezettségeiket a szerződés szerüleg értelmében teljesíteni és f. évi november havában azon kérelemmel járultak a fővárosi közmunkák tanácsához, miszerint tekintettel a most jelzett szomorú körülményekre s tekintettel az 1872. évi márczius 9-ki szerződés 15. cikkének a) pontjára, — mely a szerződés esetleges meghosszabbítását tárgyalja, — a sugárutra vonatkozólag általuk teljesítendő munkákra és fizetésekre nézve kikötött határidők két évvel meghosszabbítottassanak.

A fővárosi közmunkák tanácsa ezen kérelmet tárgyalás alá vevén, azon meggyőződésre jutott, hogy tekintve a 1872. márczius 9-iki egyes pontjait és azok szerüleg helyes értelmezését, folyamodók a kért meghosszabbítást jogosan nem követelheték, mert az általuk tett számítás, mely szerint a szerződés 15-ik §-ban felsorolt eshetőségek egyikének beálltát vélék igazolhatni, csak az ezüst agio önkényes alkalmazásának és a számok ép oly önkényes csoportosításának eredményeként tűnik fel. — Egyébiránt érzették folyamodók maguk is ezen számítás gyengeségét és hiányait, és azért elfordulva a szigorú jog terétől és az annak alapján támasztható követelésektől, maguk is a méltányosság mezejére léptek s előterjesztésük célját, kérelem útján óhajtották elérni.

S ezen tέρre helyezkedett a fővárosi közmunkák tanácsa is a szőnyegen forgó kérelem megítélésében, mert tagadhatlanul oly körülmények forogtak fenn, melyek a kérelmet az 1872. évi márczius 9-iki szerződés szelleméből indokoltnak jelezék.

E szerződés 15. §-nak a) pontja ugyanis, a határidők 2 évi meghosszabbításának feltételeként, két értékpapírnak, a magyar vasúti kölcsön és az osztrák rente

olynemű árcsökkenésének esélyeit hozza fel, melyeknek önmagukban, a szóban álló szerződésben elvállalt munka és fizetésbeli kötelezettségek teljesítésére semmiféle befolyásuk nem lehet, de a melyeknek igen is van értelmük és hatásuk, ha azok mintegy olyanemű pénz és hitelválságnak ismertető jelei gyanánt tekintetnek, melynek folytán az említett kötelezettségek teljesítése végtelenül megnehezítettik vagy egyenesen lehetetlenné tétetik. — A közmunkák tanácsa pedig tudta és érezte, hogy az idézett §-ban felhozott árcsökkenések csak is egy ily beállható szomorú korszak criterionja és ismertető jeleiként hozattak fel.

Az ismertető jelek nem állottak ugyan be egész végletekig, de tagadhatlanul és oly rendkívüli mértékben és megdöbentő arányokban állott be maga a pénz és hitelválság, melynek csak jelezésére voltak szolgálандók, hogy ahhoz hasonló, hosszú éveken át vissza tekintve, nem mutatnak fel a történet lapjai s hogy annak zsibbasztó hatását és dermedtő következményeit nem csak hazánk, de egész Európa fájdalmassan érezi.

Ezen méltányossági szempontból kiindulva és tekintetbe véve, hogy folyamodó érdekelt felek mindedig az 1872-ki szerződésben elvállalt munka és fizetési kötelezettségeik pontos teljesítésére, jó szándékot, komoly és jóhiszemű akaratot tanusítottak s magának a sugárutnak létesítése körül nem csekély eredményeket is képesek felmutatni;

tekintetbe véve, hogy a sugárut kinyitásának és kiépítésének célja, mindenekelőtt lehetőleg biztosítandó és evvel szemben egy-két évi halasztás, komolyabb bajnak nem tekinthető, e cél pedig legbiztosabban akként fog elértetni, ha vállalkozók elvállalt kötelezettségeik teljesítésében elősegítettnek és ez elvállalt terhek elviselésére képesekké tétetnek:

tekintetbe véve, hogy az indokoltan kérelmezett meghoszabbítás megtagadása esetében, oly bonyodalmak következhetnének be, melyek közepette a sugárut kiépítése, — melyre más honnan alap alig lesz teremthető, — talán még sokkal hosszab időre elhalasztatnék s így vállalkozók ugyan az örvény szélére sodortatnának, de maga a főczél, — a sugárut kiépítése is kockáztatnák;

végre tekintetbe véve, hogy a jelen pénz és hitelválság közepette két további pénzintézetnek megbukása, — mi a kérelem megtagadása s szerződés szavainak kéréletlen alkalmazása esetében több mint valószínű, oly rendületet idézne elő amugy is sujtott hazai pénzpiacunkon, mely már nemzetgazdasági szempontból is kikerülendő, annyival inkább, ha annak előidézésével helyesen vagy helyetlenül, egy országos közhatalóság vádoltathatnék a félrevezetett közvélemény által:

a fővárosi közmunkák tanácsa, számolván a kényszerhelyezettel és annak lehető következményeivel, a kérelemnek méltányossági szempontból helyt adott és a két évi meghoszabbítást elvben megengedhetőnek találta.

E határozat alkotásánál azonban teljes mértékben felfogta és felismerte a fővárosi közmunkák tanácsa azon segély egész becsét és értékét, melyben vállalkozókat részesítette és evvel szemben kötelességének tartotta, a meghoszabbítási engedélyt olyanemű feltételekkel kapcsolatba hozni, melyek egyszersmind a főczél, a sugárut kiépítésének garantiait is növelik.

E feltételek a meghosszabbításról szóló szerződési pontok tüzetes átdolgozására, az építések és egyéb munkálatok folytatására és biztosítására, a leszámolások befejezésére és ezek alapján a követelési és tartozási állapot teljesen tisztábazatására és a még hátralevő tőketartozások, valamint az időközi kamatok pontos lerovására vonatkoznak.

Ugyan ezen feltételek, valamint a sugárut útvonalának kiépítésére vonatkozólag az időközben véglegesen elkészült részletes adatok alapján létrehozandó megállapodások tüzetes megvitatása, továbbá a fővárosi közmunkák tanácsa és vállalkozók közt fennforgó pénzügyi viszonyok teljes tisztába hozatala céljából, — mely intézkedések az egész szerződés felülvizsgálatát teszik szükségesé, — az év utolsó napjaiban egy vegyes bizottság küldetett ki, mely tárgyalásait az 1874-ik év első hónapjában megindítván, az egész viszony a megváltozott körülményekhez képest a legközelebb jövőben ismét rendezve leend.

Áttérünk most azon tényleges munkálatokra, melyek a fővárosi közmunkák tanácsának, éber figyelme és felügyelete alatt vállalkozók által tényleg eszközöltettek s örömmel kell constataálnunk, hogy a később beállott kedvezőtlen pénzügyi viszonyok dacára, e munkálatok úgy mennyiségükre, mint minőségükre nézve olyanok, melyek egyrészt tetemes tőkét vettek igénybe s másrészt a sugárut létesítésének alapját megvetették oly annyira, hogy bármiként fejlődjenek a viszonyok, annak létrejöttén többet kételkedni nem lehet.

E munkálatok a következők:

a) csatornázás.

A nagymező utcza és Aréna út között két párhuzamosan haladó csatorna építetett 2001° 3' 7" hosszúságban. — E csatornák vízhatlan mész és téglából, tojásdad alakban állítottak elő; belső magasságuk 3' szélességük 2'.

30 — 30 ölnyi távolságban összesen 68 beszálló akna állítottak elő, melyek ugyanannyi öntött vasból szerkesztett csatorna-fedlapokkal látattak el és e mellett 423 vashágcsó lett alkalmazva.

A csatornák öblítése és tisztántartása céljából a legújabb rendszer szerint 8 öblítő kamara szellentyűkkel, továbbá 4 összekötő csatorna tolóajtókkal lett előállítva.

Alkalmaztatva lett továbbá 57 db. $\frac{12}{12}$ öntött vas csatornarács, 55 db. öntött vas Syphon és ugyanannyi iszapveder horganyból.

Végre a nagy-mező és gyár-utcza között régi csatornák lettek 117 folyó öl hosszúságban lerombolva és betöltve.

b) Földmunkálatok:

Feltöltés eszközöltetett a nagy mező-utcza és az epreskert-utcza között, a nyolczszögtéren és körtéren 6056 köböl
továbbá 7 mellékutczában 1026 „
végre az ut vonalába esett, 30 régi pinezék helyén 1009 „
Összesen 8091 köböl.

Leásás történt a rózsza és két szív-utcákban, továbbá az epreskert-utcza és arena-ut közötti dombos területen összesen 4041 köbölben.

Mintán ekként 8091 köböl föld lett különböző helyeken leásva, megjegyzendő, hogy a feltöltéshez szükségelt 4050 köbölnyi többletkez az anyag a lerombolt régi házakból vétetett.

c) Egyengetés és kövezés.

A sugárut egész vonala a gyár-utcától egész a városligetig kinyitattott, tekintettel az 1 láb vastagságu kövezésre, a megállapított magasságra hozatott, a fentérintett feltöltések és leásások útján kiegyenlítettett és az ut jövő magasságát jelző állópontok felállítottak és aláfalaztattak, úgy, hogy az ut e része már tökéletesen mutatja és felismerteti, a sugárut jövő nagyszerűségét.

A mélyebben fekvő rózsza és 2 szív-utcák, valamint az ujonnan épített csatornák miatt felbontott gyár és erdősor-utcák egyes részei összesen 247° hosszúságban, ideiglenesen trachit kövekkel kiköveztettek.

d) Lebontások.

Az év folyamában a nagy mező-utcza és arenaut között ismét 36 régi ház lett lebontva. — A régi pinczék, pöczegödrök, csatornák, szemégtödrök és kutak, a mennyiben azok az ut vonalába esnek, leromboltattak, az üregek kitisztítottak, törmelékkel betöltettek és a felület akként állítottatott elő, hogy az a később fektetendő kövezetnek megfelelően és további sülyedés veszélye kikerültessek.

e) Világítás.

A nagy mező-utcza és arenaut közötti vonalon 60 petroleum lámpaoszlop lett ideiglenesen felállítva és ezeken a főváros által a világítás eszközöltetik.

f) Kerítések.

A nyári lakokra szánt telkek közül 46, összesen 1186 ölhosszaságban téglából készült, 2 láb szélességü kőalapon nyugvó, 1½ láb magas határfalakkal lett ellátva; ugyszinte 40 üres telek, 880 öl hosszúságban csinos fapalánkkal fogatott körül: úgy, hogy összesen 86 telek, 2066 öl hosszúságban lett bekerítve, és a sugárut képe 910 folyó ölnyi hosszúságban, a nagy mező-utczától a városligetig, teljesen elő van állítva, mit nem csekély mértékben emelnek a villa telkek egy részében a határfalakon már felállított csinos vasrácszatok.

g) Kertiföld.

A fennállott konyha és díszkertek felületén talált kertiföld az ültetendő fasor-czéljára gondosan összegyűjtetett és 346 köbölnyi mennyiségben elhelyeztetett.

h) Felmérések.

A lefolyt évben ujabban 112 építési telek a legpontosabban felmérve, kitűzetett és kiegyenlítettett.

i) Felépitmények.

A nagy mező-utcza és gyár-utcza között a X. csoportban, még mult évben megkezdett, díszesen épült 7 ház, annyira elkészült, hogy 1874. május 1-re lakható leend.

A nyolczszögtéren túl a XVI. csoportban három nagy, palotaszerű ház építettett, mely szinte 1874. május 1-én lakható lesz.

Végre fel lett építve a nyolcszögteret, azaz a sugárut legszebb pontját és földiszét környező, 4 nagyszerű épület, melyek szépségben, izlésben és gazdaságban a belváros bár mely épületével vetélkednek s már önmagukban garantiáját képezik a sugárut létesülésének. — E négy ház 1874. augusztus 1-én teljesen elkészülend és lakható állapotban leend.

E fejezet záradékaul megemlítendőnek tartjuk még, hogy, eltekintve az érintett főfontosságú kérdésektől, a közmunkák tanácsa csaknem minden ülésében volt kénytelen a sugárut ügyével foglalkozni, mert csak folytonos, éber figyelem és szakadatlan tevékenység által volt lehetséges mindazon számtalan jogi, telekkönyvi, mérnöki, pénzügyi és egyéb előzetes kérdéseket megoldani, melyek a sugárut létesítése céljából megszerzett 207. ingatlanság közül felmerültek és melyek tisztába hozatalától függött azon nagyszerű munkálatok kivitele, melyek a helyszínén bárki által szemügyre vehetők.

Az érintett 207 ingatlanság részint egyesség, részint esküdtszéki ítélet útján jutott a fővárosi közmunkák tanácsának birtokába. De minden ingatlanságnál, kivéve néhányat, a jogi kérdések és nehézségek egész tömkelegével állott szemben, melyek az azokon betáblázott és felül táblázott követelések, a tulajdonosok kiskorúságából vagy ismeretlen tartózkodásából, gyakran 2—3 hagyatéki tárgyalás elmulasztásából stb. vették eredetüket, úgy, hogy az ügyeknek a törvényszék, telekkönyvi hatóság, gyámhatóság előtti elintézése, szorgalmazása vált szükségessé.

Jelen pillanatban már csak 8 ingatlanságra nézve vannak még tárgyalások folyamatban, de ezek néhány hét alatt leendő elintézésére biztos kilátás lévén, a tulajdonjog az összes 207 ingatlanságra nézve, tehermentesen van a fővárosi közmunkák tanácsa nevére telekkönyvileg bekebelezve.

Miután továbbá a vállalkozók a márczius 9 én kötött szerződés I-ső pontja értelmében, azon ingatlanságok után, melyek beépíthető telkekké válnának, az egész vételárat, azok után pedig, melyek az ut vonalába esnek a vételár felét, megtéríteni kötelesek, vannak pedig számtalan ingatlanságok, melyek részben az ut vonalába esnek és csak részben válnak beépíthető telkekké; miután továbbá e vételárak mellett megtérítendőek minden egyéb a megszerzésből felmerült költségek, valamint az átadás napjáig esedékes kamatok is; miután végre a megvett házak anyagai is szintén, részben egészen, részben félarányban lesznek a vállalkozók által megtérítendőek: szükségessé vált, hogy minden egyes ingatlanság után, a műszaki osztály által készített legrészletesebb és legpontosabb felosztási adatok alapján, egy külön-külön leszámolás eszközöltessék. — E leszámolásnál az átadást illetőleg 1873. évi június 30-ka fogadtatott el határnapul s e napig minden egyes ingatlanságra nézve megállapított azon összeg, mely utána a vállalkozók által megtérítendő. — Az ekként megállapított összeg tőkének tekintendő, melynek kamatai azután 1873. évi június 30-tól kezdve $5\frac{1}{10}\%$ -ban lesznek számíthatók. — Az egyenkénti leszámolások ezen óriás munkája szinte, a fennebb érintett még tökéletesen be nem fejezett néhány ügy kivételével, több mint

180 ingatlanságra nézve teljesen befejeztetett s átvizsgálás, illetőleg hozzájárulás végett vállalkozóknak s azok képviselőjének a magy. által. municipalis hitelintézetnek meg is küldettek.

Végül megjegyzendőnek tartjuk még, hogy vállalkozók a szerződés 18. §. értelmében jogosítva vannak ugyan, az ingatlanságok tulajdonjogának telekkönyvi átíratását a már lefizetett vételár és költségek arányában követelni, mindeddig azonban, habár e czímen már 2 millió frtot fizettek le, az ingatlanságokból csak 741,956 frt 46 krnyi érték átíratása lett eszközöltetve.

III.

A belső körut.

Midőn a fővárosi közmunkák tanácsa ezelőtt 2 évvel a belső körut (vácziut, országut, mézáros-utcza) rendezését és boulevardirozását elhatározá, kettős cél lebegett szemei előtt. — Először a városi forgalom és közlekedés ezen főerét elhanyagolt állapotából kiemelni és olyanná akarta tenni, hogy céljának megfelelhessen, az az a közlekedést könnyítse és közvetítse. Másodszer óhajtotta, hogy ez ut a szépség és kényelem minta utjává tétessék a fővárosban, mert meg volt győződve, hogy egy ily ut előállítása által a szépség és kényelem iránti érzék fel fog keltetni, a tisztaság szüksége általánosabbá válandik és az emberek ösztönt érezendnek, legalább ez ut mentében díszeselben és csinosabban építeni, mi által csak a város általános fejlődése fog előmozdittatni.

Az utnak, miként alább ki fogjuk tüntetni, még csak egy része áll készen, de már is meglegéddel tekinthet a tanács e művére, mert célzatai, mind a két jelzett irányban, sikert arattak.

Nemcsak a kocsik minden nemei, a teherkocsiktól kezdve az uri fogatig, szívesen, sőt még kerülések árán is ez utat keresik fel, hanem a széles, tág járdákon a sétálók ezreivel is találkozunk, kik egészen új életet kölcsönöznek, a néhány év előtt, még meglehetősen elhagyott városrészeknek.

Még sokkal értékesebb azonban a másik cél, az erkölcsi hatás, mert az elkészült utrész mindenki tetszésével találkozá, egyrészt a fővárosi hatóság a város egyéb részeiben is megindítá a szélesebb utcáknak ilyenmü rendezését, másrészt az egyes polgárok érezvén egy ily szép és kényelmes ut egész becsét s felismervén ingatlanságaiknak értékelését, oly szép, izlésteljes házak emeltettek a rokkant, düléssel fenyegető régi kis házak helyébe, melyek a belváros legszebb épületeivel versenyeznek, sőt bármely nagy város díszére válnának.

Miként mult évi jelentésünkben volt szerencsénk előadni, a vaspályaudvar és Deáktér közötti utrész, habár a munkálatok 1872. december 24.-ikéig folytattattak, a közbejött nehézségek miatt teljesen be nem fejeztethetett, s így a munkálatok f. é. márczius havában ismét megindulván, első sorban a most érintett utrész teljes befeje-

zésére, második sorban a Deáktértől a rostélyutczáig terjedő résznek rendezésére törekedtünk.

Junius elejéig teljes örövel folytattatott a működés s naponként 350—450 ember dolgozott és 40—50 kocsi volt alkalmazva; utóbb azonban a pénzvviszonyainkban bekövetkezett kellemetlen fordulat folytán, kénytelennek voltunk a munkák erélyes folytatásával, fedezet hiánya miatt, felhagyni s csak oda törekedni, hogy a munkák legalább teljesen meg ne szakittassanak s legalább a Deáktér és rostélyutca közötti rész teljesen elkészüljön.

Ehhez képest az utóbbi időkben naponként csak 20—80 ember dolgozott s csak 6—10 kocsi volt alkalmazva.

Daczára a munkaerő ezen tetemes leszállításának, a vaspálya udvar és Deáktér közti rész már Junius havában a Deáktér és rostélyutca közötti rész pedig November havában teljesen be volt fejezve, úgy hogy az ut nagy részét további gondozás és fenntartás végett a fővárosi hatóságoknak már által is adhattuk.

A folyó évben eszközölt munkálatok terjedelmének és mennyiségének felismeretése céljából felhozzuk a következő adatokat; és ugyan eszközöltetett:

a) Kőműves munkálatok kapcsában:

földásás és poczolás	1045° 2' 0" köb öl
fallebontás	21. 2' 0" köb öl
földtöltés és döngölés	682. 1. 0. köb öl
földelhordás	67. 2. 0. köb öl
tégla falazat	67. 1. 0. köb öl
tégla boltozat	36. 0. 0. köb öl
tégla boltozat éktéglával	12. 1. 0. köb öl
Portland cement vakolat	234. 0. 0. köb öl
Beton munkálat	195. 0. 6. köb öl
Iszapvedrek lerakása	46. darab
kőművi csövek lerakása	592. 4. 0. folyó öl
Duna kavics töltés	116. 3. 0. köb öl

b) Kővezési munkálatokkal kapcsolatban:

kővezet felszedés	12,604° 3' 0" □ öl
burkolat ócska kövekkel	2051. 5 6. □ öl
földásás és elhordás	741. 5. 0. köb öl
földtöltés	2358. 0. 8. □ öl
Portland cement kiöntés	3290. 1. 0. □ öl
mellékutak alap építése	3087. 2. 6. □ öl
kavics beagyazás gránitburkolat alá	5481. 4. 3. □ öl
Kavicskiterítés	5405. 3. 2. □ öl
Szegélykövek lerakása (járdákon)	6602, folyó láb
Szegély kövek lerakása (kocsiuton)	3463. folyó láb
Granit kövek elhordása	251.408. darab
Kővezés cementbe	79. 2. 0. □ öl

c) Asphalt munkálatok :	
járdaburkolat	1422° 1' 11" □ öl
kapu bejáratok előtt	159. 1. 9. □ öl
vastagabb beton a fák körül	3. 3. 0. köb öl
d) Faültetéssel kapcsolatban :	
földkiásás és elhordás	135. 4. 7. köb öl
porhanyosítás (Rigolirung)	35. 3. 8. köb öl
földtöltés	95. 4. 10. köb öl
fák ültetése és támrudak felállítása	89. darab
Kavicsolás	170. 0. 6. □ öl
e) A vizvetéki csövek fektetve lettek	975. folyó ölben
f) légszeszvilágítási csövek fektetve lettek	1062. folyó ölben
g) közuti vaspálya vonalon véglegessen lerakotott	482. folyó ölben
közuti vaspálya vonalon ideiglenesen lerakotott	250. folyó ölben
h) különféle anyagok és műtárgyak szállítása :	
$\frac{9}{12}$ " gránit járda szegély kövek	5737 $\frac{1}{2}$ folyó láb
$\frac{8}{12}$ " gránit kocsiut szegélykövek	1993. folyó láb
$\frac{7}{7}$ " gránit koczka kövek	30.000. darab
$\frac{7}{10}$ " gránit kettős koczka kövek	12.000. darab
kezdő kövek	3000. darab
candelaber alap kövek	2. darab
$\frac{7}{7}$ " trachit koczka kövek	178.460. darab
$\frac{7}{10}$ " kettős trachyt koczka kövek	56.784. darab
tört kavics	4.160. 4' 0" köb öl
Duna kavics	722. 4' 6" köb öl
Könemű csövek	731. 2. 0. folyó öl
iszapgyűjtők	51. darab
egyszerű lámpaoszlop	116. darab
Diszlámpa oszlop	2. darab
Ház lámpakar	76. darab
fák körüli rámak és rostélyok	155. darab
vizbeömlők	51. darab
iszap veder	51. darab
fák körüli védkosarak	139. darab
légszesz lámpák	202. darab

A fentebb érintett munkák eszközlése és most felsorolt anyagok szállítása után összesen 358.910 frt 36 krnyi költség merült fel, mely az egyes czimekre a következő képpen oszlik el :

kőmives munkákra	45.709 frt — kr.
kövező munkákra	37.906 frt 59 kr.
Asphalt munkálatokra	49.356 frt 25 kr.
faültetésekre és kertész munkálatokra	5378 frt 97 kr.

szállított granitkőneműekre	34.276 frt 4 kr.
szállított trachyt kövekre	54,439 frt 62 kr.
tört kavicsra	15.000 frt — kr.
Duna kavicsra	15.177 frt 75 kr.
kőnemű csövekre és iszapgyűjtőkre	4054 frt 38 kr.
egyszerű lámpaoszlopokra, rezesítéssel együtt	18.386 frt — kr.
diszlámpa oszlopokra	1712 frt 85 kr.
légszeszlámpákra	10.100 frt — kr.
lámpakarokra, rezesítéssel együtt	3002 frt — kr.
vasanyagokra és vasneműekre	7245 frt 65 kr.
favédkosarakra	1392 frt 10 kr.
mázoló munkára	1106 frt — kr.
iszap vedrekre	586 frt 50 kr.
vizvetéki munkálatokra	13.973 frt 73 kr.
légszesz vezetéki munkálatokra	10.765 frt 28 kr.
közüti vaspálya vágányok munkálataira	7353 frt 18 kr.
napdíjjakra	4243 frt — kr.
napszamosokra	1095 frt — kr.
úttisztításra	8669 frt 69 kr.
3 vizeldére és felállítására	1691 frt 57 kr.
egyéb apróbb kiadásokra	6298 frt 11 kr.

összesen: 358.910 frt 36 kr.

Ez összeghez hozzáadván a mult évben kimutatott 382,594 frt 75¹/₂ krt., a belső közuton eddig eszközölt munkálatok összesen 741,505 frt 11¹/₂ krba kerültek.

Az út e munkálatok által csak a rostélyutczáig fejeztetett be, s így az eredetileg megállapított munka felosztási program, mely szerint a lefolyt évben az utnak a Deák-tértől egészen a szénatérig kellett volna elkészülnie, tetemes csorbulást szenvedett.

E csorbulást nagy mértékben fájlalja a fővárosi közmunkák tanácsa, mert a fontos czélok, melyek ez út építése által elérendők valának, ez által elhalasztatnak.

A munkakörnek ily szűk mértékre történt leszállítását azonban, a legjobb s a legbuzgobb működési hajlam ellenére, a sajnosan megváltozott pénz viszonyok kérésselhetlenül parancsolták, mert daczára e munkaleszállításnak, a kimerült fővárosi pénz-alap most is alig képes a már eszközölt munkák és tényleg szállított anyagok után származó kiadásokat fedezni.

Ily körülmények között, míg a fővárosi pénzalap ügyei tisztába nem hozatnak, jelenleg a munkálatoknak mely időben és mely mértékben leendő folytatása egyáltalában meg nem határozható s azoknak újabb felvétele egyenesen a pénzügyi viszonyok rendezésére vonatkozólag megindított tárgyalások eredményétől van feltételezve.

IV.

A nagy körut.

Ez utnak irányát és fekvését, valamint a főváros jövő fejlődésére való nagy fontosságát mult évi jelentésünkben tüzetesebben adván elő és azok ismétlésébe itt bocsájt-kozni nem akarván, igen röviden fogjuk jelezhetni az annak érdekében tett intézkedések sorozatát, mert épen ez utra nehezültek leginkább a kevezőtlenül megváltozott, anyagi viszonyok súlyos következményei.

A m. törvényhozsás ugyanis, áthatva az ut fontosságáról, kegyes volt az utvoná-lának épentartása céljaból szükséges kisajátításokra ujabban is 500,000 frt előleget engedélyezni, ez összeget azonban a célra már nem fordíthattuk, miután az a sugáruti kölcsönből fennlevő tartozásaink fedezésére, miként már fentebb említettük, vissza tar-tatott, de különben is egyrészt a minden tekintetben rosszabbá vált pénzviszonyok a lehető legnagyobb takarékosagra utaltak, másrészt pedig ugyan e kedvezőtlen viszonyok folytán az építési kedv is csökkenvén és a telkek körül a mult években tapasztalt élénk mozgalom rögtön megszünvén, — további kisajátításoknak szüksége fenn sem forgott.

Némi fejlődést azonban mégis örömmel constatálunk. — Igy a Stáció utca beszakadásánál és az ut egyéb pontjain néhány ház felépült, az építési engedély pedig egy IV emeletes két III emeletes és két II emeletes házra kiadatott.

A Stáció utca beszakadásánál, hol a Mendl, Szabó és Hebelt féle házak állanak, a csatornázás előállítatott, a feltöltés befejeztetett, ideiglenes járdák rakattak, sőt már a fák ültetéséről is gondoskodva lett, melyek ültetését a városi hatóság vállalta magára.

Az ut megnyitását illetőleg intézkedtünk, hogy a néhai Deutsch-féle könyv-nyomda háza lebontassék, mi által a király és Kemnitzi utczák közti rész ki van nyitva. — Ugy szinte intézkedtünk, hogy a Baumann féle ház lebontassék, mi által jövő Május havára a sertés kereskedőutca és a bérkocsi utca közti rész szinte ki leend nyitva.

A vaspálya társasággal történt kiegyezés folytán, melynek részleteire utóbb visszatérendünk, az ut nyitása a Margitszigeti hídtól egészen a sugáruti nyolczszög-térig biztosítva van, mely téren 4 nagyszerű ház tényleg fel is van építve.

Ujabban e tanács birtokába jutottak a körut előállításához szükségelt következő

telkek, és ugyan a magyar kincstártól a nagy körut és váczyi ut sarkán levő Kund-féle telek; megvétettek pedig:

Zwik-féle ház sörfőző-utcza $3\frac{4}{20}$ sz.	26,500	frt
Mornberger-féle telek, kertész-utcza 152 sz.	28,000	„
Locher-féle ház, malom-utcza 332 sz.	64,500	„
Molinári-féle telek vas-utcza 936 sz.	53,250	„
Összesen ingatlan	172,250	„

vételárral.

Ezen, valamint már az 1872. év folyamában megvett összesen 31 ingatlanság legnagyobb részben ugyan magába a körut vonalába esik; miután azonban mégis igen számos ingatlanból oly telekrészletek maradnak fenn, melyek az 1871. 42 t. cz 4 §. értelmében önálló háztelkekre elegendő nagysággal nem bírnak s így a szomszédos tulajdonosok ingatlanságaihoz csatolandók, e szomszéd tulajdonosok törvényszéki uton felhivattak, miszerint adott határidő alatt nyilatkozzanak, valjon e telekrészleteket, ugyanazon áron, melybe azok a közmunkák tanácsának kerültek, átvenni hajlandók-e vagy sem?

El nem fogadás, vagy nem nyilatkozás esetében a törvény által e telkeknek a megszerzési áron leendő átvételére számukra biztosított előjog elenyészetnek fogván tekintetni, a felhivottak legnagyobb része az átvételre hajlandónak nyilatkozott és ezek átadása — illetőleg kifizetése iránt éppen most vannak folyamatban a jogi intézkedések.

Ezekből kivenni méltóztatik, hogy a nagykörut létesítését folytonos gondoskodásunk tárgyává tettük s a lefolyt évben is daczára a kedvezőtlen körülményeknek minden alkalmat megragadtunk, mely a valósulást közelebbé hozhatja.

Egyébiránt az alap, melyen a nagy körut létesítendő, egészen más levén, soha sem kecsegtethettük magunkat azon reménnyel, hogy az a sugáruttal hasonló gyorsasággal fog fejlődni és épülni, habár másrészt a körutnak mindenki által elismert nagy fontossága, kezességet nyújt arra nézve, hogy a viszonyoknak csak némileg kedvezőbbé fordulta esetében, éppen ez út leend az, melyen a legtöbb építkezéseknek nézhetünk elébe, mit már azon körülmény is igazol, hogy miként fennebb említettük, a szomszéd tulajdonosok legnagyobb része e mostani szomorú idők alatt is késznek nyilatkozott a telekrészletek átvételére, habár azok csak az 1872. évi sokkal magasabb árak mellett voltak átengedhetők.

V.

Budapest középítési rendszabályai.

Az 1870. X. t. cz. 22. és 23. §§. az építkezési ügynek törvény által leendő szabályozását helyezvén kilátásba s ugyanazon törvény 14. § nak e) pontja az építési ügyet szabályozó javaslat kidolgozását a fővárosi közmunkák tanácsának feladatai közé sorolván, e kötelesség teljesítésével megalakulásunk óta folytonosan foglalkoztunk.

A testvér fővárosokban divott építési szabályok nem feleltek meg többé a fejlődéssel kapcsolatosan fokozódott igényeknek s így a törvény által reánk ruházott feladatnak, ugy fontosságánál, mint sürgősségénél fogva, mihamarább óhajtottunk volna megfelelni. Miután azonban ez, a szükséges előleges munkálatok és tanulmányokra igényelt idő hosszúsága miatt elérhető nem volt, legalább a legkiáltóbb hiányokon kívántunk segíteni, s így még az 1870-ik év végén ideiglenes építési utasításokat dolgoztunk és bocsájtottunk ki, melyek a testvér fővárosok által készségesen elfogadtatván, a régibb szabályokkal egyetemben máig is zsinórmértékül szolgálnak.

Azóta szakadatlanul foglalkoztunk e főfontosságú ügygyel; megszereztük a legnagyobb európai városokban divó szabályzatokat; összehasonlításokat eszközöltünk a többi nagy városokban és saját fővárosunkban fennlevő viszonyok közt; tanulmányoztuk a helyenként divó vezéreszméket és főintézkedéseket és azok eredményeit; részletes tudomást szereztünk az építkezési ügy körébe tartozó minden egyes részletről, p. o. az egészségi és közbiztonsági szempontból meglevő vagy kívánatosnak mutakozó intézkedésekről, azok bebizonyított vagy reménylhető sikeréről; egy szóval másfél éven által az előmunkálatokat eszközöltük és adatokat gyűjtöttünk.

Ez adatok utóbb rendeztetek s az év elején már készen állottak, ugy hogy a műszaki osztály által készített, az építkezés ügyét szabályozandó törvény javaslata, legalább átalános vázlatban tárgyalás alá is vétethetett.

E javaslat magában foglalta volna ugy az egész építési ügyet és az avval kapcsolatos szabályokat, valamint azon intézkedéseket is, melyeket, mint például az adómentesség újabb szabályozását és kiterjesztését, a főváros fejlődésének és gyorsabb felvirágoztatásának érdekében, más városokban tett tapasztalatok nyomán, célravezetőeknek és üdvöseknek ismertünk.

Midőn azonban e nagytömegű anyag rendszeres beosztásával foglalkozánk, mindinkább előtérbe emelkedett azon kétely, vajjon helyesen járunk-e el akkor, midőn a szigorúan vett építkezési ügyet ugyanazon munkálatba foglaljuk, melyben nagy fontosságú állami intézmények némi módosítását célzó javaslatokat is felvettünk s vajjon nem volna-e célszerűbb az építkezés ügyét, mely már elhalaszthatlanná vált, elválasztani azon többi nagy horderejű kérdésektől, melyek az illető döntő körökben hosszasabb tanulmányozást igényelnek?

S e kérdésre igen-nel kelle válaszolnunk, mert míg az építés ügyének szabályozását a fővárosi közönség által alkotandó Statutum utján aránylag igen rövid idő alatt kétségtelenül életbe léptethetjük, s így egy naponként érzett hiányt azonnal pótolhatunk, addig az egyéb fontosabb intézkedések, mint például: az adómentesség ügye, nemcsak az egyes Ministeriumoknál, hanem magánál a törvényhozásnál is, huzamosabb tárgyalásokat fognak igénybe venni.

Nem helyezünk mi kevesebb súlyt, ezen nagy horderejű kérdésekre s például: az adómentesség szabályozásának és kiterjesztésének nagy horderejét és szükségét az 1871. évről szóló zárjelentésünkben bővebben ki is fejtettük; midőn azonban fenntartónok magunknak ez irányban tiszteletteljes javaslatainkat szinte kidolgozni és a magas kormány elébe terjeszteni, nem akartuk e miatt elhalasztani azt is, mit a napi szükségletek igényelnek, életbe akartuk léptetni legalább azt, a mi ellen akadály már fenn nem forog.

Ily szempontból kiindulva, elválasztottuk a gyűjtött anyagot, és külön készítettük el az építkezési ügy szabályozására vonatkozó javaslatot, mely legrövidebb idő alatt a főváros utján Statutum-má emeltethetik, és külön fogjuk elkészíteni javaslatunkat azokra nézve, melyek a törvényhozás intézkedését teszik szükségessé.

A főváros középítési rendszabályai ekként egészen elkészítettek, nyomtatás alatt vannak és a jövő év elején fognak a fővárosi közönséghez tárgyalás végett elküldetni.

Ez építési rendszabályok, részben a már eddig fennállott szabályokra támaszkodnak, részben az európai nagy városokban divó szabályzatok által bővítettek, és részben oly újabb intézkedéseket is magukban foglalnak, melyeket fővárosunk különleges viszonyai, eddig fejlődött jellege és az életből meritett tapasztalatok igényelnek és indokolnak.

Nem lehet helye e jelentés szűk keretében ezen 203 §-ból álló munkálat részleteivel behatóan foglalkozni, de mégis rövideden megérintendőknek tartjuk azon új főirányokat és vezéreszméket, melyek abban kifejezést találtak.

Két szempont volt főleg az, melyre e munkálat szerkesztésénél első sorban kellett figyelemmel lenni, a szabályozási és egészségi szempont; mert az építési ügy körül felmerülő egyéb kérdések már azelőtt is többé-kevésbé helyes megoldással bírtak, e kettőnek azonban mindeddig még csak alig találkozáink első kezdetleges nyomaival.

A főváros szabályozásának és beosztásának fontos ügye e század több mint első negyedében egészen parlagon volt, mindenki épített úgy, miként azt ízlése, kedve vagy szeszélye tartá. E gyermekded fejlődés álmaiból azonban irtózatossá módon ébresztetett

fel az akkoron még disztelen főváros az 1838-iki árvíz romboló hatalma által. Az egész sorokban leomlott házak újjáépítése alkalmával hivatott életbe dicső emlékű Jozsefnádor által, a szépművészeti bizottság, melynek vázlatos szabályozási művelete, képezte azután csaknem 3 évtizeden keresztül, időnként a viszonyokhoz képest javítva és bővítve, azon keretet, melyen belül a főváros fejlődött.

Ujabb, nagyszerűbb, magasabb szempontokból kiinduló, az egész főváros határát átölelő, általános szabályozás és beosztás csak az 1870. X. t. cz. alapján, csak e fővárosi közmunkák tanácsa kezdeményezése és a testvér fővárosi hatóságok lelkes, felvilágosított közreműködése mellett jött létre.

E szabályozást ennél fogva biztosítani, annak következményeit beilleszteni s annak kivitelét czélszerű intézkedések által lehetővé tenni kellett.

A második szempont az egészségügyi volt. — Fájdalmasan tudjuk és érezzük, és a statisztikai adatok kétséget nem engedő bizonyosságra emelik, hogy Budapest az európai fővárosok között a legegészségtelenebb és hogy a halálozási arány feltűnően kedvezőtlen.

Tudjuk ugyan, hogy e szomorító állapotot részben oly körülmények idézik elő, melyek megváltoztatása nem áll hatalmunk körében; de vannak olyanok is, összefüggőleg az adminisztráció minden ágaival, melyek megváltoztatása vagy legalább javítása nagy részben tőlünk függ. — S midőn mi az adminisztráció egyik ágával, az építkezés ügyével tüzetesen foglalkozánk, kötelességünknek tartottuk a középítési szabályzatba felvenni azon intézkedéseket, melyek által e szomorú egészségi viszonyokat, legalább az építkezések után származható káros befolyások megszüntetése mellett, javíthatni véltük.

Ily újabb és főbb intézkedések szabályozási szempontból voltak :

- a) az egész főváros területének felosztása építési övezetekre;
- b) az egyes utak és utcák szélességének megállapítása a szegélyező házak magassági arányában;
- c) a város főközlekedési ereinek számára megállapított kövezési rendszer; és
- d) új városrészek alakítása esetében, úgy a forgalom és közlekedés biztosítására, valamint az egészségi szempontból oly fontos szabad világosság és légáramlat előidézésére eléggé tág utak és terekhez szükségelt területek átengedésének módozatai.

Ily újabb és főbb intézkedések egészségi szempontból voltak :

- a) Az ujonnan épült házak kiszáradása, miért is a felépített ház, csak 8 heti idő köz után vétethetik bevakoltatás alá.
- b) Az ujonnan épült házak lakhatásának elhalasztása, miért is a teljes elkészüléstől számítva a ház még legalább egy hónapon által üresen tartandó.
- c) A pinczelakások beszüntetése és a már fennállók lakhatásának szigorubb feltételekhez kötése.
- d) A csatornák építésének rendszeresítése, az alak meghatározása.
- e) A főváros egész területének felosztása, a gyárak elhelyezésére vonatkozólag.

A „főváros középítési rendszabályai“ tehát készen vannak s reményeljük, hogy a főváros tárgyalásai hosszabb időre nem nyuladván, azok még az 1874-ik év folyamán alatt életbe is fognak léptetni.

E szabályok készítésével a fővárosi közmunkák tanácsa ismét egy nagy feladat nagy részét teljesítette és sietni fog, hogy azt a törvényhozás intézkedését igénylő egyéb fontos kérdésekről készítendő javaslatának beterjesztése által, kiegészítse és tökéletessé tegye.

VI.

Egyes intézkedések és szabályozások.

Azon nagy fontosságú műveletek és vállalatok mellett, melyek e tanács kezdeményezéséből lettek megindítva, melyek hatása az egész fővárosra kiterjed és melyek folyamáról és állásáról az előbbi fejezetekben külön tettük meg rövid jelentésünket : a törvény által reánk ruházott hatáskörnél fogva részint egyesek vagy a fővárosi hatóság, részint e tanács saját kezdeményezése folytán még oly fontosabb és közérdekkel bíró egyéb kérdések is felmerültek, melyek a mint a város fejlődésével és emelkedésével legszorosabb összeköttetésben állanak, úgy avval összhangzásban voltak elintézendők. Ezen ügyek közül legalább a legfontosabbakat, annyival inkább kiemelendőknek tartjuk, mert azok az építés ügyével és e szerint saját működésünkkel legszorosabb kapcsolatban vannak s mert azok lefolyt évi tevékenységünknek, e jelentésben adandó képeinek, egyik kiegészítő alkatrészét képezik.

Ily fontosabb ügyek és azok körül felmerült intézkedések a következők valának :

I. Az opera-színház.

A nemzeti színház ügyében néhány évvel ezelőtt működött enquête munkálata, az időközben a külföldön eszközölt tanulmányozások eredménye s a sajtó csaknem egyhangu nyilatkozatai, valamint azon akadályok, melyek az operai és drámai műszakok együttlétéből erednek, rég kimutatták e két szakmának egymástól leendő elválasztásának s e végből egy külön magyar dalszínház építésének szükségét.

E szükség érzetéből indítatva s azon kellemes helyzetben, mely szerint ő Felsőge dicsőségesen uralkodó királyunk nagylelkűségéből, — ki magyar művészeti czélokra már hosszabb időn által évenként több százezer forintot kegyeskedett adományozni, — az operaház építésének megindítására szükségelt pénzalapok is rendelkezésre állottak, a m. kir. miniszterelnök és belügyminiszter urak, a fővárosra nézve oly fontos kérdést a tanácskozás köréből saját erélyes kezdeményezésük folytán kiragadák s avval a cselekvés mezejére léptek.

Ezen elhatározás folytán f. é. Márczius havában e tanács a következő 3 kérdés iránt adandó véleményre hivatott fel :

a) melyik volna ezen telek, a melyen tekintve a már megállapított leosztási és rendezési tervet, egy, a mi folytonos fejlődésben levő anyagi és művészeti viszonyainknak, a város méltányos szépitési érdekeinek s magának a dalművészet czéljainak megfelelő magyar operaház építendő?

b) mennyibe fogna — természetesen csak hozzávetőleg s egyszerű tájékozással szolgáló számítás szerint, — a kijelölendő telken az első pontnak megfelelő magyar operaház építése kerülni? s

c) mily eljárással s mily módozatok szerint kellene egy megfelelő építési tervet s később annak tényleges kivitelét biztosítani?

A közmunkák tanácsa örömmel üdvözölte a magas kormány e kezdeményező lépését s örömmel fogott a hivatásának annyira megfelelő munkához, mert meg volt győződve, hogy a fővárosnak naponként emelkedő népességénél mindinkább erősbülő művészeti érdekelttségénél s a fővárosi tekintély emelésénél fogva, egy önálló dalszínházra kétségtelenül szüksége van.

Rég táplált óhaja volt ez a tanácsnak, nemcsak a művészeti érdekeknek előmozdítása czéljából, de a főváros szépitése szempontjából is, mert mennél több nagyszerű és a szépség igényeinek megfelelő nyilvános épülettel birunk, annyival inkább fog terjedni a szép izlés iránti érzék és evvel magának a fővárosnak szépsége is; továbbá mert minden nyilvános épület, azon vidéket tetemesen emeli és előmozdítja, a melyben épül, mert mindig létezik a társadalomnak egy osztálya vagy rétege, mely foglalkozásánál vagy hajlamánál fogva, ily nyilvános épület körébe vonatik, mi által természetesen a szomszédság csak nyer és élénkül.

Ily szempontokból kiindulva s beható tanulmányozás után a tanács a következő véleményt terjeszté a m. kir. belügyminiszter ur elébe :

az a) pontra nézve, mely a dalszínház helyének kijelölésére vonatkozik, 4 megoldás hozatott javaslatba és ugyan

1-ször. A Deáktéren fekvő Wodianer-féle ház és evvel határos háztömb. — E helyen a dalszínház mind a négy oldalról szabad volna, ugy a váczit, valamint az országút felől gyönyörű távlatszati képet nyujtana és az Erzsébettér felé is meglepőleg szép képet adna — A fővárosnak ugyszólván szívében van s legközelebb esik azon társadalmi körökhöz, melyek tapasztalás szerint azt leginkább látogatják. — E teleknek megszerzése legalább 1.700,000 frtot venne igénybe.

2-ször. A váczit és városligeti fősugarút sarkán fekvő telek. — E telek minden tekintetben versenyez a Wodianer-féle telekkel; szinte szabad minden oldal felé, a főváros két legszebb, leghatalmasabb közlekedési ereinek összefolyási pontján van s mindkét irányban az előbbinél még nagyszerűbb, még szebb képet nyujt; — szinte a város középpontján fekszik s megfelel minden szépitési igénynek.

E telek kiegészítésére a szomszédos retek-utezai ház kisajátítása válandott volna szükségessé s evvel együtt a telek 1.200,000 frtért alig lett volna megszerezhető.

3-ször. A Herminatér. — Körülbelül 180 öllel távolabb esik ugyan a város kö-

zépöntjétől, de szinte egy főközlekedési ér, a sugárut mentében fekszik s szinte igen szép képet fog nyújtani. A két előbbivel a hatást illetőleg nem versenyezhet ugyan, de különben minden igénynek megfelel, s különösen a mi a közlekedést, forgalmat és könnyű hozzáférhetést illeti, még tetemes előnyei is vannak. — E telek körülbelül 400,000 frtért szerezhető meg.

4-szer. Végre, az újépületi telkek közt, a nádor és bálvány-utcák, a Széchenyi sétatér és meghosszabbított Árpád-utca közti telektömb. — E telek kétségtelenül szinte megfelel a szépészeti igényeknek s az egész vidéket emelné és élénkítené. — Fekvése sem kedvezőtlen, mert nem igen távol esik a város középpontjától. De megjegyzendő, hogy bármennyire örvendetes volna az „új épület“ átengedése iránti tárgyalások minél gyorsabb befejezése, mégis alkalmasint számos év fog elmulni, míg itt a dalszínház építése megindíthatnák, mert ha be is fejeztetnék az alkudozások, az „új épület“ vagy annak csak egy része is, valószínűleg csak akkor fogna átadatni, ha a megfelelő épületek készen állanak, mi néhány év előtt alig várható. E telektömb körülbelül 1.000,000 frtba fogna kerülni.

A b) pontra nézve, mely az építendő dalszínház körülbelüli, hozzávetőleges költségeit tárgyalja, előadatott, hogy ugyanazon dalszínház építkezési költségei, feltéve, hogy monumentalis stylben ugyan, de nem faragott kőfalakkal fog előállíttatni, a Wodianer-féle telken 2.000,000 frt, a sugárut és váczi ut sarkán 1.700,000 frt és a Hermina-téren 1.500,000 frtra fog rugni. — E költségösszegek közötti különbségek abban találják megfejtésüket, hogy míg a Wodianer-féle telken emelendő épület négy, kiválóbb diszítést igénylő homlokzattal bír, a sugáruti saroktelek csak 2 és a Herminatéri telek csak egy ily főhomlokzattal bír s így természetes, hogy a mellékhomlokzatok sokkal kevesebb költséggel lévén előállíthatók, ezekhez képest az építési összeg is tetemesen változik.

A c) pontra nézve, mely egy megfelelő terv nyerésére vonatkozik, előadatott hogy a telek kijelölése után, erre egy budapesti építész által egy kis vázlat volna készíttendő és ennek nyomán a színházi igazgatóság vagy egy szakférfiakból álló enquete által, a színpad, nézőtér és a többi szükségelt helyiségek méreteinek és egymáshoz viszonyainak figyelembevételével, egy programm volna kidolgozandó.

E programm alapján azután a jelenkor színvonalán álló, színház tervezés és építkezéssel foglalkozott, kiválóbb és kitünőbb építészek, tervezetek készítésére volnának bizonyos díjösszeg, biztosítása mellett felhivandók.

A legjobbnak ítélt műkészítője a biztosított díjon kívül, 20,000 frt díj mellett, a végleges tervek készítésével, és annak végrehajtásával is megbíznák.

Ez előterjesztés alapján a minisztertanács s illetőleg a m. kir. belügyminiszter ur által az előnyök és hátrányok tüzetes egybevetése után a Herminatér találtatott legcélzszerűbbnek és legmegfelelőbbnek, — ez lett az új operaház építési helyül elfogadva és kitűzve.

E határozathozatalánál iránytadó volt, hogy e tér minden szóba jöhető és számbevehető építési, közlekedési és szépészeti igényeknek teljesen megfelel; hogy aránylag legcsekélyebb áldozatot kíván, — mi bár nem döntő, de mégis figyelmet érdemlő ked-

vezmény; — hogy szabadon állván, azon az építkezés azonnal meg is indíthatatik; végre, hogy ezzel kapcsolatosan az építendő új népszínház ügye is nagy lendületet nyer.

A Herminatér ugyanis a főváros pesti oldalán építendő népszínház alapjának képezte tulajdonát, mert Pest város hazafias érzelmű volt hatósága, a közművelődés és magyar nemzetiség magasztos céljainak előmozdítása és terjesztése végett e telket a népszínház építésére ingyen ajánlotta fel.

A dalszínház építésére irányzott törekvéseknek most két részre kelle oszolniok. Egyrészt meg kellett számára szerezni a kormány által kijelölt építési helyet. Másrészt meg voltak indítandók az előzetes munkálatok egy helyes építési terv nyerésére.

Az építési telek megszerzésére irányult tárgyalások taglalásába itt bocsátkozni nem akarunk, mert alantabb a népszínház ügyéről szóló részletben lesz alkalmunk e tárgyra visszajönni, és csak megemlítendőnek tartjuk, hogy a telek különösen a fővárosnak, minden szép és jót, buzgón átölelő és ez irányban még áldozatoktól sem visszariadó hazafias eljárása folytán, az operaház részére nemcsak tényleg megszerzetett, hanem az építés megindíthatására rendelkezésre álló tőkék is tetemesen növeltetek, mert a városi hatóság azon 403,200 forintnyi összeget, mely a város által a nemzeti színház részére felajánlott dunaparti telkek eladásából, a Thonet testvérekkel kötött adásvevési szerződés szerint befolyt, időszakai kamataival együtt, szinte a dalmű színház építésére engedte át.

Megjegyzendőnek tartjuk továbbá, hogy a sugárut kiépítésére vállalkozott társulat, a magyar általános municipális hitelintézet és érdektársai, áthatva azon meggyőződéstől, hogy az operaháznak a sugárutra leendő helyezése, magának ez ut kiépítésének nagy lendületet adand s így ez által saját érdekei is előmozdítatnak, — kötelezőleg kijelenti, hogy az operaháznak a Hermina-térre leendő építése esetében, az építési költségekhez 250,000 forinttal hozzájárul.

Időközben a munkálatok egy építési terv nyerésére e tanács fennebb érintett javaslatai alapján szinte megindítottak. Mindenekelőtt Ybl Miklós budapesti építész megbízott a Hermina-téri telekre építendő operaház egy vázlatának készítésével; melynek alapján azután a program egy e célra összehívott enquete által lett megállapítva.

Az enquete tagjai voltak: báró Podmaniczky Frigyes elnöklete alatt, Havas Ignác, Csengey Endre, Királyi Pál, Szigligeti Ede, Skalnicszky Antal, Lehmann Mór, Gerlóczy Károly, Ybl Miklós, Erkel Ferencz, Veber Antal, Ribáry József, b. Liphay Béla, Fellner Nándor, Reitter Ferencz és Ország Sándor.

Ez enquete javaslata, és az általa bemutatott program alapján, a nagyméltóságú magyar kir. belügyminiszter ur 6 építész urat hívott fel tervek készítésére és ugyan Ybl Miklós, Skalnicszky Antal, Steindl Imre, Linczbauer István budapesti, Fellner Nándor bécsi és Bohnstedt L. gothai építészeket.

Ez uraknak ki lett adva a „helyrajz“, melyen körül voltak írva azon határok, melyek közt a tervezőknek, — terjedési tekintetben maradniok kell. Így kikötetett, hogy a két mellék-utcának legalább 9—9 öl szélességgel, a hátulso utcának legalább 6 öl szélességgel kell birnia; hogy a sugáruti homlokzat előtt előtérnek kell maradnia

s hogy a főkocsi bejárat ezen homlokzatra teendő; és hogy 4 lábnál nagyobb kiszökelékek ne alkalmaztassanak.

Ki lett adva továbbá a felhívott művész uraknak a részletes programm, mely két főrésztre oszlik. — Az első rész magában foglalja a 2000 személyre szánt nézőtér, a királyi és ünnepély páholyokat és a csarnokokat. — A második rész pedig tárgyalja mindazt, mi a színház kellékeihez tartozik, nevezetesen a színpadot, zenekart, gépezeteket, öltözöket énekesek és tánczosok számára, próbahelyiségeket, tantermeket, díszlet és egyéb raktárakat, igazgatóságot, könyvtárt, pénztárakat stb.

Ki volt továbbá mondva, hogy az építési költségek 1.500,000 forintokon túl legfeljebb 2 millió forintig terjedhetnek s hogy ez összegben azon kiadások is bennfoglaltnak, melyek gépezetek felállításából, fűtés, víz és gázvezeték stb. előállításából származnak.

A tervek bemutatásának határideje előbb 1873. december 15-re tüzetett ki, utóbb azonban 1874. január 15-ig lett meghosszabbítva.

A benyújtandó 6 vázlat-tervezet jutalomdíja egyenként 2500 forintban állapított meg, melyet minden felszólított vázlat készítő nyerend. A legjobb vázlat szerzője a végleges építési terv készítésével fogván megbízatni, ebbéli munkálatáért külön 20,000 forinttal fog jutalmaztatni, mely összeg az esetben, ha a tervkészítő az építés vezetésével is meg fogna bízatni, az ezen utóbbiért megállapítandó százalékos díjba be fog tudatni.

A beérkezendő tervek bírálatára egy bizottság alakított, melynek elnöke: báró Podmaniczky Frigyes, tagjai pedig a magyar kir. belügyminiszterium részéről: Ribáry József, miniszteri tanácsos, — a közmunka és közlekedési miniszterium részéről: Rochlitz Gyula, államvasuti főfelügyelő, — a fővárosi közmunkák tanácsa részéről: Szumrák Pál, — a főváros részéről: Gerlóczy Károly, alpolgármester, — az országos képző művészeti tanács részéről: Pulszky Ferencz, — a magyar nemzeti színház részéről: Szigligeti Ede, igazgató, — a magyar mérnök- és építész-egylet részéről: Weber Antal, építész.

Ekként minden előintézkedések megtétettek s a fővárosi nagy közönség azon édes reménynek engedheti át magát, hogy rég táplált óhaja, a magyar dalszínház építése, fejedelmünk s a városi közönség nagylelkűsége és a kormány erélyes kezdeményezése folytán, a legrövidebb idő alatt, úgy a művészeti érdekek, valamint a főváros fejlődésének nagy előmozdításával, teljesülésbe menend.

2. A népszínház.

Minél inkább válik a főváros az egész nemzet szellemi és érzelmi életének gyupontjává és képviselőjévé, annál hatalmasabban támad, annál általánosabbá lesz azon szükség érzete, hogy a magyar nemzetiség a fővárosi társadalom minden rétegeiben terjesztessék és erősbítettessék. — Ez érzet kifolyásának tekinthető azon már

évek előtt felmerült közóhaj is, hogy a pesti külvárosok valamelyikében magyar népszínház létesüljön. — Az eszme mind több pártolokra találván, ezek társadalmi uton kísértették meg a kérdés megoldását és báró Liphay Béla ur elnöklete alatt „népszínházi bizottság“-ként megalakultak. — A létesítést illetőleg több javaslat került felszínre, például a színháznak részvények utjáni előállítására, a szükséges tőkéknek az egyes páholyokra nézve történendő alapítványok utjáni beszerzése, gyűjtések eszközzése, stb.

Ekkor e kérdésben is fellépett Pest város közönsége és áthatva a nemzetiségi ügy fontosságáról a Hermina-tért ajánlotta fel ingyen és minden kártalanítás nélkül a népszínház építési telkéül. — E nemes elhatározás folytán a népszínház ügye azonnal kedvező fordulatot vett. — A telek ugyanis, mely rendelkezésére adatott, egyike a legszebbeknek, nemesak az azt környező sűrű lakosság folytán, hanem azért is, mert a főváros legszebb utja, az épülőfélben levő fősugárut mentében fekszik.

E telek nagyszerűsége azonban szükségessé tette volna, hogy a népszínház is, a környezethez méltóan, nagyszerűbb alakzatban állíttassék elő, ehhez pedig az építési költségek, daczára az időközben folytatott gyűjtéseknek, melyek 20,000 forintnál többre rugtak, egyáltalában rendelkezésre nem állottak.

Ez állapot önkénytelenül összeköttetésbe hozta a népszínház ügyet, a fennebb érintett dalszínházkérdésével. — A népszínháznak volt gyönyörű, sőt céljához képest igen is nagyszerű építési telke, de nem volt építési tőkéje: a dalszínháznak ellenben volt tetemes építési tőkéje, de nem volt építési telke.

A Hermina-téri telek fennebb jelzett fekvésénél fogva alkalmasnak találtatott a dalszínházra; a népszínház pedig már sokkal olcsóbb helyen is tökéletesen megfelel céljának, sőt létesítésére nézve kívánatos, hogy oly helyen állíttassék fel, mely kevesebb építési költséget vesz igénybe.

E szompontról kiindulva mindinkább tért foglalt illetékes körökben az eszme, hogy a Hermina-tér a dalműszínház részére vétessék meg; a népszínháznak pedig más alkalmas hely jelöltessék ki. — Ez által egyrészt a dalszínház egy aránylag olcsó és mégis kitünő fekvésű teleknek jut birtokába; másrészt a népszínház, szintén olcsóbb telket nyervén, az általa szükségelt építési tőkékkel rendelkezend, — mindkettőnek építése pedig mihamarább megindíthatnák.

A m. kir. belügyminiszter, a városi hatóság, a fővárosi közmunka tanács és a népszínházi bizottság e nagyfontosságú kérdés iránt folytatott tárgyalásai kedvező eredményhez vezettek és a szerződés 1873. évi November havában valamenyi érdekelt fél által aláíratott.

E szerződés szerint a népszínházi bizottság Pest város hatóságának beleegyezésével átadja, illetőleg eladja a Hermina-téri telket a dalműszínház alapjának 500,000 frtért; a népszínházbizottság megveszi Pest várostól a kerepesi uton, a nagy körut és alakítandó tér között fekvő körülbelül 850 □ ölnyi telket 62,000 forinton.

E szerződés s illetőleg az abban foglalt, és Pest városa által, a magyar színművészet érdekében, minden irányban hozott, nemes lelkű áldozatok folytán, a népszínházi bizottság a most érintett telket bírja és azonfelül a Hermina-téri telek vételárából

fennmaradó 440,000 és a gyűjtött 40,000 forint összesen tehát körülbelül 480,000 forint tőkével és ennek időszaki kamataival rendelkezik a felépítésre.

Biztosítva levén ekként úgy a telek, mint az építési tőkékre nézve, a bizottság Fellner Nándor bécsi építész által egy tervet dolgoztatott ki, azt, mint helyest elfogadta és immár több vállalkozókkal lépett érintkezésbe, kik a színháznak az elfogadott terv szerinti kiépítése iránt ajánlataikat 1874. évi január hó 18 ig bemutatni kötelesek.

Az építési felügyelet és vezetésére egy alvალasztmány lett kiküldve, mely báró Liphay Béla mint elnök továbbá báró Podmaniczky Frigyes, Steiger Gyula, Tavaszi Endre tagokból és Rákossy Jenő titkárból áll.

A most előadottak nyomán bizonyos, hogy a népszínház építése még 1874-ben megfog indíttatni s nemsokára a magyar művészet és nemzetiség egy újabb csarnoka fog a fővárosban megnyilni.

3. A királyi várkert rendezése.

Az ország és főváros régi óhaja, hogy szeretett fejedelmét és családját évenként határai és falai közt üdvözölhesse, az utóbbi évek örvendetes tapasztalásai szerint teljesülésbe menvén, a királyi palota és környékének tágitása, diszitése és emelése szakadatlanul foglalkoztatja nemcsak az illetékes döntő köröket, hanem a fővárosi nagy közönséget is.

E tanács is tekintettel volt e fontos körülményre úgy a Budapest főváros általános szabályozási tervei számára készített program összáállítása alkalmával s különösen a fehérvári kaputól a tabánba vezető új kocsit tervezeténél, melyről alább lesz szerencsénk megemlékezni.

A királyi palotát kelet felé, a Dunára nézőleg környező várkert rendezése azonban csak a lefolyt évben került felszínre s részben egy véletlen által elősegítve, sürgössen vétetett tárgyalás alá.

A várkert mostani határát a Dunapart felé egy rozszant épületekből álló házsor képezi, mely épületek különböző magasságai, amint egyrészt megzavarták a képet, melyet a kies várkert a Dunáról nézve különben nyujtana, úgy másrészt akadályoztatták a kert alsó részeiből a kilátást s ezáltal csökkentették annak becsét és értékét.

E házsorban a 81 számú Szaupereis-féle telken a lefolyt év tavaszán egy 3. emeletes lakház építése szándékoltatott és az építés tényleg meg is kezdetett, mi által a kert egy része gyönyörű kilátását elvesztette volna. — A budai kir. várkapitányság ez építkezés ellen történt felszólalása, az illető magánosok tulajdonjogán ejtendő sérelem nélkül, figyelembe vehető nem volt s hazai törvényeink értelmében a várkert az őt fenyegető veszélytől, csak az illető telek megvétele útján volt megmenthető.

E véletlen azonban élénken tünteté fel annak lehetőségét, hogy a veszély minden egyes a házsorban levő telek folytán ismétlődni, sőt azoknak több mint valószínű beépítése folytán még fokozódni fog.

A magyar kir. Miniszter elnök ur, áthatva a várkert legnagyobb becsének, a gyöngyöri kilátás megmentésének szükségéről, egész erélylyel fogott az óvintézkedések megtételéhez.

Egyrészt felterjesztést intézett ő Felségéhez a legörvendetesebb eredménnyel, mert ő Felsege a király legkegyelmesebben elhatározván, hogy a királyi udvartartás költségeinek fedezésére az ország által megajánlott összegnek egy tetemes része a budai királyi várlaknak s közvetve a főváros szállítására fordítassék, egyszersmind megengedni méltóztatott, hogy mindenekelőtt a várkertnek a Duna felé néző homlokzata, illetőleg az azt képező dísztelen házsor átalakíttassék.

Másrészt felhivatott a fővárosi közmunkák tanácsa, hogy a környék szabályozási tervét rendes hivatásszerű tárgyalás alá vegye. — E tanács a lehető gyorsasággal járt el és rövid idő múlva Budaváros volt hatóságával egyetértőleg a szabályozási terv meg lett állapítva.

E terv szerint a halászárosban a „Széchényi“ féle szállodával szembes ponttól a „Debreczen“ szállodaig terjedő házsor, és ezek közt az udvari vízvezeték épülete is, le lesznek rombolandók és azok helyébe egy boltsorozat lesz építendő, mely felett egy végig futó nyílt erkélyzet állíttatnék elő. — A várkertet határos két sarok épület zárfalainak eltakarása végett, mindkét sarkon három emeletes, díszes szárny-épületek fognak emeltetni.

A terv kivételét illetőleg megjegyezzük, hogy a lebontandó 8 ház közül 6 már meg is szereztetett; a 2 hátralevő ház kisajátítása iránt, még Budaváros volt hatósága az előintézkedéseket már megindította s így a lerombolási munkálatok talán a jövő évben már meg lesznek indíthatók.

A részletes építési tervek készítésével Ybl Miklós építész ur bizatott meg, ki azoknak bemutatását a jövő év első holnapjaira helyezte kilátásba.

4. A várból a krisztina városba és Tabánba levezető főkocsi utak, és evvel kapcsolatban a királyi palota környékének rendezése.

A jelenleg, a fehérvári kaputól a krisztina városba, valamint a királyi palota teréről a tabánba vezető főkocsiutak meredekségüknél fogva nemcsak kényelmetlennek, hanem különösen téli időben a közlekedésre nézve veszélyesek is. Az utóbbi ut még a palota előtti tért is szűkíti s a királyi várlakhoz tartozó épületek közt vonulván el, az udvartartásra is kényelmetlen.

A rendezési terv szerint a palotatérrel levezető ut felhagyandó, a létele által támasztott üreg betemetendő s a közlekedés úgy a tabánba, valamint a krisztina-városba egy új ut által állíttatnék elő kényelmessen és biztosan, melynek kiindulási pontja a fehérvári kapu leend.

Ez ut a kiszélesítendő fehérvári kapunál a várból kiindulván, egy darabot az alsó bástya vonalán éjszak felé haladna, utóbb dél felé fordulva a várfalak és kertész-

utczák közötti hegyen alkalmas eséssel a kertész utczáig száll le, s ebből a most felhagyandó régi felmenet vonalába szakadván, a szarvastérre nyílik.

Ez utnak hosszasağa 661 öl; szélessége 8 öl, melyből 5 öl a kocsiutra $1\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ összesen tehát 3 öl a gyalog járdákra esik; esése, néhány pont kivételével, hol annak felülete egészen sík, ölenként 3" és 3" 42 között változik s ennél fogva mindennemű közlekedésre igen kényelmes.

Az ut második kanyarulatánál ágazik el a Krisztina városba vezető utrés, melynek hosszasağa 163 öl, esése 3" 5 ölenként; szélessége pedig szinte 8 öl.

Ezen ut helyreállítása czéljából több, legnagyobbrészt régi és kevésbé értékes építmény lesz lebontandó, ugymint: 1) a fehérvári kapu, a felette levő régi kis kaszárnya, és az oldalos bástyafalak részei, 2) a királyi lovarda alatt álló régi bástyatorony, 3) néhány magán telken álló kis kerti házika. — Továbbá szükségessé válik a szarvastér felületének leásása és ekként talajának körülbelül 5 lábbal mélyebbre fektetése.

b) A most érintett utépítés folytán a királyi palota környékében nyerendő területek következőképen lesznek felhasználandók.

A tabánba vezető, és felhagyandó nádor-ut várbeli nyílása betemettetik és a királyi palota szárnyépületei által alakított tér egész a várfalakig kiterjesztetik, mi által a minden királyi és ndvari ünnepélyeknél a kocsik rendezése körül tapasztalt bajok elháríttatnak.

Ezen felső tér az I. és II-ik várfalak közt fekvő területtel, két lépcső által hozatik összekötésbe, melyek egyike a palota örség háza megett, másika a honvéd parancsnokság háza megett vezetend le.

Ez alsó terület két részre osztatik: az egyik a várkaputól egész a királyi lovarda alatti mai bástyatoronyig, a királyi udvar számára befásítandó kertté alakítandó és a kapu felett, a Dunára néző másik palota kerttel kapcsolatba hozandó; a másik rész az érintett bástyatoronytól a tervezett fölépcsőig szinte kertté alakítandó a honvéd főparancsnokság palotájához, melyből kis lépcső vezetend le; — mindkét kerti terület, a palotai és honvéd parancsnoksági részek, fal által választatnak el, mely esetleges közlekedésre rácsozatos kapuval lesz ellátandó.

A vár második, azaz külső fala alatt a hegyen elvonuló területek, az uj-utig egészen a várkerthez csatolandók úgy, hogy a királyi palota 3 részről, terasse-szerűleg kertekkel leendő környezve, mi által hozzávetve a minden oldalra nyíló gyönyörű szabad kilátást, ritka szépségű, valóban királyi lakhelylyé fog fejlődni.

5. A budai Elipse rendezése.

A budai „Elipse“ a királyi várkertnek mintegy folytatását és azon területnek, mely a Ferencz-József kapuig terjed, mintegy kiegészítő részét képezvén, annak rendezése és jelenlegi elhanyagolt állapotából való kiemelése annyival kívánatosabbnak mutatkozik, mert egyrészt kies és kedvező fekvésénél fogva, különösen a melegebb

nyári délutánokon a fővárosi közönség kedvelt és sűrűen látogatott üdülési helyét képezi, másrészt a kép is, melyet Pest felé mutat, — a főváros nem csekély diszére, — kedvesebb és kellemesebb benyomást idézne elő.

A rendezés, maga a terület meredek fekvésénél fogva, utak nyitása s illetőleg a meglevők szélesbitése és új támfalaknak előállításából áll. — A kiválóan meredek részek mesterséges szikla csoportozatokkal volnának ellátandók, melyek idővel epheu-val benövesztendők. — E pontok úgy tisztasági, mint biztonsági szempontból, részben az utakat tartó legalább 4—5 láb magas támfalak, részben biztos korlátok által hozzáférhetlenekké lesznek teendők. — Az egész Elipset két főut fogja átszelni; az egyik 2 öl szélességben a Ferencz-József kaputól a palotai kertészlak melletti lépcsőhöz vezetend, mely utnak közlekedési célja is van, mert legkevesebb meredeken visz le a várból a Pestre közlekedő csavargözösök állomásához és általában a Tabánba, a másik pedig az előbbi főútból kiágazva a Kioskhoz vezetne. E két főúthoz csatlakoznak a többi mellékutak.

A kilátás legszebb két pontjain erkélyszerű építmények foglalnának helyet s úgy ezek, valamint a főutak fehér kőből készült korlátokkal lesznek ellátandók, mely szín a hegy zöld színéből kiemelkedve, különösen nyáron igen szép látványt nyújtana.

6. Az alagut melletti telkek rendezése.

A lánczhíd előtti tér, a főváros budai oldalának kétségtelenül legszebb része, melynek főhomlokzatát képezi, az alagut nagyszerű nyílása által két részre osztott hegyoldal.

E kiváló fekvésénél fogva a hegyoldal rendezésének és szabályozásának ügyével már 1870-ben foglalkozott úgy e fővárosi közmunkák tanácsa, mint Buda város volt hatósága. — A megállapított szabályozás szerint az alagut mellett lépcső lesz előállítandó az Elipse magaslatáig és jobbra balra három, 3 emeletes ház lesz építendő.

Miután azonban a telkek különböző tulajdonosoknak vannak birtokában, a fővárosi közmunkák tanácsa a szabályozás keresztülvitele céljából legalább azon telkek felett óhajtott rendelkezhetni, melyek mint várerődítési telkek a katonai kincstár által birtokoltattak. — A tanács e célra irányzott intézkedései a legszebb sikert aratták, mert a szóban álló telkek, a fennálló törvények értelmében a magyar királyi Pénzügyminiszter urnak, mint a magyar kincstár képviselőjének át is adattak.

A magyar királyi Pénzügyminiszter ur azonban, ezen immár az állam kincstár tulajdonává lett telkeket törvényhozási engedély nélkül át nem engedhetvén, a szabályozás tényleges kivitele ismét megakad.

Ily körülményekkel szemben e tanács csak hivatását vélte teljesíteni, midőn a telkek többi tulajdonosaival magát érintkezésbe tette, a fennforgó érdekeket kiegyenlítette és a szabályozás keresztülvitele iránti javaslatát a magyar királyi Pénzügyminiszter urnak újra bemutatta. — Kiderítette egyuttal e tanács, hogy a szóban álló telkek

a már megállapított szabályozás foganatosítása nélkül, egyáltalában értékesíthetők nem lesznek, s hogy az előállítandó nagyszerű támfalak és lépcsők költségei, a kincstár birtokában levő hegyoldali telekrészletek értékét sokszorosán felülmulják. — A rendezést azonban Buda város szépészeti érdeke is sürgősen igényelvén, azon kérést intézte a Pénzügyminiszter urhoz, hogy a birtokában levő telekrészleteket ingyen átengedni méltóztassék, mely esetben azok Discher építész urnak, ki a szóban álló telkek legnagyobb részét amuggy is bírja, szinte ingyen, de oly kötelezettség mellett lesznek átadandók, hogy 1-ször mind a három ház telket legfeljebb 5 év alatt, legalább 2 emeletes házzal beépítse, 2-ször hogy a támfalakat és lépcsőket, melyek költsége körülbelül 19,960 frtra rüg, saját költségén előállítsa. — Ez utóbbi költséghez, mely az ingyen átadott telekrészletekből nem egészen fedeztetik, 2565 frttal még a fővárosi pénzalap fogván hozzájárulni.

E javaslat mellett igaz, hogy az államkincstárra egyenes haszon nem háromlik, de a tanács nem is kecsegtette magát sohasem valamely anyagi előny elérhetésével, midőn e telekrészletek átengedését a katonai hatóságoknál sürgette; de minden esetre el fog éretni azon előny, hogy a telkek rövid idő alatt, a város emelése mellett be fognak építtetni s az épületek után adó fog a kincstári pénztárba folyni, holott a rendezés elhalasztása esetében, a telkek még évek hosszú során által fognak minden haszon nélkül kiépíttetlenül heverni.

A minisztertanács az előadottak helyeségéről meggyőződván, a telekrészleteknek a kimutatott célra leendő átengedését meg is ígérte; s miután valószínű, hogy a törvényhozás a m. kormány indokolását szinte elfogadja s e telekrészletek átadását szinte megengedi, reményelhető, hogy ezeu Buda város fejlődésére nézve oly fontos kérdés, még a jövő év folyamában el leendő intézve s néhány év alatt a kopár és pusztá hegylábokat helyett, egy csinos házsor fog diszelegni.

7. A budai lánczhídfő melletti telkek.

A mult évi jelentésünkben körülírt tervezet alapján a lánczhidat jobbra és balra környező telkek rendezése, valamint a járdai közlekedést annyira gátló lámpaoszlopok visszahelyezésére és a főutczai járdáról a telkekre levezető lépcsők ellőállítására a szükséges intézkedések mindjárt az év elején megtétetvén, a kertész munkálatok Frischer J. kertész, a többi munkálatok pedig Hofhauser Elek által lettek a tanács felügyelete alatt végrehajtva, akként, hogy azok a fővárosi közönség nem csekély öröme és a budai oldal legszebb helyének emelésével, már Junius havában tökéletesen befejeztettek.

8. Az ördögárok beholtztatása.

A várost csaknem egész hosszában átszelő, és különösen nyári időkben veszélyes kigőzölgésű ördögárok beholtztatása már a múlt évben elhatároztatván és annak kivitele a fővárosi pénzalapból megszavazott 376,000 ftnyi hozzájárulás folytán biztosítatván, Buda városa részéről még 1872-ben mindazon előintézkedések megtétettek, melyek a munkálatok tényleges megindítására szükségesek voltak.

Buzzi Bodog és Kéler Napoleon vállalkozók a munkát 1873 Martius 5-én a város és a tanács felügyelete alatt a Horváthkert mellett levő Szt. János hidnál megkezdették és kellő eréllyel és szabályszerűleg folytatták.

Az eddig teljesített munkák főrészei:

a) A Szt. János hidtől a déli vaspálya felé az iskola utca mentében körülbelül 50 ölnyi hosszúságban eszközölt földásások;

b) Ugyan azon részben körülbelül 20 ölnyi hosszúságban az egész csatorna kiépítése.

c) A Szt. János hidtől a Tabán felé a volt nyilt árok mentében 267 öl csatorna építése és az árok feltöltése majdnem az egész magasságra.

d) Bevezetése a mellék utcái és házi csatornáknak.

E munkálatokat összegezvén, az egész hosszában 885 folyó öl hosszúságú csatornának körülbelül $\frac{1}{3}$ része már készen áll; ellenben az utcái, p. kövezési stb. munkálatok mindeáig megindítva nem lettek.

E munkálatok eddig 226.882 ft. költséget okoztak, melyekből azonban szerződészerűleg 5% az az 11344 ft. felülvizsgálati óvadékként vissza fog tartatni.

Ha a munka a jövő két évben hasonló eréllyel folytatatik, úgy az eredeti munkaprogramhoz képest a beholtzás nagy műve, melyet Buda város lakossága egészségi és tisztasági szempontból oly régóta sürgetett, 1875 végével reményelhetőleg egészen be lesz fejezve.

9. Svábhegyi vasut.

A budai külvidék egyik legszebb és a fővárosi közönség által üdítő friss levegője, valamint gyönyörű tágas kilátásánál fogva legkedvesebb része a nagy Svábhegy, melynek sűrűbb látogatását, gyakoribb élvezetét csak távolsága s mindennemű olcsó közlekedésnek hiánya, akadályozta.

Örömmel fogadta ennél fogva úgy Buda város volt hatósága, valamint e tanács Cathry S. mérnök és társai ajánlatát, kik a Svábhegyre vezetendő fogaskerekű és gőzmozdonyu vasut építésére engedélyt kértek.

Miután a város és a vállalkozók közt azt engedély tartamára, a közlekedés rendes fentartására, a menetdíjjakra, a szükségelt városi telkek átengedésére és egyéb

közérdekek biztosítására szerződés jött létre, — vállalkozók a tervek bemutatása mellett engedélyért folyamodtak a Nagyméltóságú magy. kir. közmunka és közlekedési Minister urhoz.

Az 1873. évi Junius 16-án, a m. kir. közmunka és közlekedési Minister, a vasut-építészeti főfelügyelőség, a fővárosi közmunkák tanácsa és Buda város hatósága küldötteinnek és képviselőinek közbenjöttével — megejtett közigazgatási bejárás alapján, mely alkalommal az engedélyezési, építési és üzleti feltételek is meg voltak állapítandók, — az engedélyi okmány Julius hó 4-én vállalkozóknak kiadatott.

Ez engedélyi okmány kiválóbb közérdekű pontjai a következők:

1. A végpontokon valamint egyéb állomás helyeken alkalmas épületek, illetőleg várótermek állítandók elő.

2. Hol a pálya utak mellett és ezekkel egyszinten, vagy ezek alatt, vagy csekély magasságban felettük vezet el, — kerítés lesz előállítandó.

3. Az egyes állomáshelyek a legközelebbi nyilvános utakkal legalább is alkalmas gyalogutak által hozandók kapcsolatba.

4. A vonatok sebessége felfelé perczenként 200, lefelé pedig 120 meter leend.

5. A vonat a legnagyobb sebesség mellett is, legfeljebb egy meter-nyi távolságra meg legyen állítható.

6. Az egyes kocsik kitünő hatályu dörzsfékekkel lesznek ellátandók, úgy hogy azok a mozdony fékeinek igénybevétele nélkül is, legfeljebb egy meternyi távolságra meg legyenek állíthatók.

7. A mozdony akként alkalmazandó, hogy akár felfelé, akár lefelé megyen a vonat, annak mindég legalsó pontján álljon.

8. A vasut vonal végállomásai távirda huzal által össze lesznek kötendők.

9. A vasut építésére szükségelt telkekre nézve megadatik a kisajátítási jog.

10. A pálya csak a műtanrendőri bejárás kedvező eredménye alapján lesz a forgalomnak átadható.

Ez engedély okmány alapján vállalkozók a munkálatokat azonnal megindították s azt oly eréllyel folytatták, miszerint azon reményük, hogy a pályát még 1874-ben a közforgalomnak átadhatják, — mindinkább jogosultnak látszik, anyival is inkább, mert a szükséges telkekre nézve a kisajátítási eljárás — 1873. évi oktober havában szinte megkezdett.

Az építkezés folyama alatt tapasztaltván, hogy a város majorból a város felé vezető gyalog utak, az új vasut töltése által, mely az „Ecce homo“ rétet átszeli, kettévágatnak, e tanács a fővárosi hatóságot a szükséges intézkedések megtételére hívta fel, hogy a közlekedés ez irányban is megóvassék.

E vasut egyrészt közelebbé fog tétetni a fővárosi lakosság számára Buda kies hegyvidéke s másrészt maga a vidék, eddig alig képzelhető lendületet nyerend azon sok ezer látogató által, kiket a közlekedés olcsósága és könnyüége vezetend körébe.

10. A Normafától a Jánoshegyig vezető ut.

A budai hegységnek a fővárosi közönség első rangu és sűrűen látogatott üdülési helyének egyik legszebb, legkiesebb részét azon ut képezi, mely a hegyek magaslatán, elhaladva, sűrű és magas fák lombozata által árnyékban tartva, a szép kilátásról híres „norma“ fától a szt. Jánoshegy csucsaljához vezet. — Ezen ut részben még fővárosi, részben azonban már koronai uradalmi területen halad el és annak földiszét azon gyöngyörű csoportozatok képezik, melyek jobbra balra körül fogják.

Ha ezen fák kivágnának e gyöngyörű ut megszűnik, a hegy orma, mely ma még zöld koronával díszel, sivár, kopasz képet nyújtana s e szépészeti és egészségi tekintetből eredő kárt, a legnagyobb pénzáldozatokkal sem lehetend a legjobb akarattal is, egy félszázadon által helyreütni és pótolni.

Miután pedig hir szerint a szóban álló utat környező erdőrész még az 1873/4-ki télen által került volna vágatás alá, a tanács azon kérelemmel fordult a m. kir. Pénzügyminiszter urhoz, miszerint a vágatást az uttól jobbra eső részben egyáltalában, a balra eső részben pedig legalább 20 ölnyi szélességben betiltani s így e vidék szépségét megmenteni méltoztassék.

A m. kir. Pénzügyminiszter felfogva az ügy fontosságát és sürgösségét az illető jószág igazgatóság útján azonnal intézkedett, hogy a fák ne csak az uttól 20 ölnyi távolságban le ne taroltassanak, hanem egyáltalában a kincstári erdőből, oly szélességű pászta, mely az ut kiessége és szépsége szempontjából különös kimélet alá veendő, állandóan kijelöltessék.

Az ut ekként meg lett mentve és a köszönethez, melylyel e tanács tartozik a Pénzügyminiszter ur szíves és erélyes intézkedéseért, bizonyára örömmel csatlakozik a fővárosi közönség azon része, mely nyaranként a budai hegyekben keres üdülést.

II. A Gellérthegy befásítása.

Buda kies képét délfelé a Gellérthegynak a Dunához leereszkedő sziklacsoportozata zárja be, mely hegynek észak és nyugot fele terülő magaslata részben szőlőkkel van ugyan beültetve, felsőbb része azonban egészen le van tarolva.

A nyári nap hevétől kiégett felület lehetetlenné teszi az ott tartozkodást s ennél fogva Buda város volt hatósága kísérletet tett a hegyoldal befásítására és parkirozására.

A város e célból új beosztási tervezetet készítvén, új és kényelmes utakat készítettett s több mint 12.000 frnyi költséggel még 1872. őszében és 1873. tavaszán csaknem 300.000 facsemetét ültetett el.

A tanács örömmel tapasztalván a munka haladását és sikerét, — hallomás szerint csak körülbelül 15.000 csemete romlott el, — annak befejezése s különösen az

utak jó karba helyezése és folyókákkal ellátása, valamint a leásott területeknek begyepesítése céljából 3000 frtot utalványozott a fővárosi pénzalapból.

Ez összeg is czélszerűen felhasználtatván, a befásítás most már örvendetes ténynek mondható s csak a fővárosi hatóság gondozásától függend, hogy néhány év múlva falombozat koszoruzza a történetileg is nevezetes hegy eddig kopár ormait.

12. A Kellenföld szabályozása.

A főváros jobbparti területének a jövőre nézve kétségtelenül legfontosabb részé azon síkság képezi, mely a szt. Gellérthegyen alul, a Duna folyam mentében terül el és Kellenföld vagy Lagymányos nevezete alatt ismeretes. — E tágas terület szabályozását ennél fogva oly kérdés, mely, tekintve a telkek naponként emelkedő becsét és a kilátásba helyezett, a balparttal leendő egyenes összeköttetést, ugy e tanács mind Budaváros volt hatóságának figyelmét nagy mértékben magára vonta.

E szabályozást illetőleg a városi hatósággal egyetemben föelvül mondatott ki, hogy miután a szóban álló területnek városrészé való átalakítása és beosztása folytán, amugy is tetemes költségek és kiadások fognak a városi házi pénztárra nehezülni, a megállapítandó utak, utcák és terekre, valamint a nyilvános épületekre szükségelt területek az eddigi birtokosok összessége, illetőleg közbirtokossága által ingyen és minden kárlalanítási igény nélkül lesznek átengedendők annyival is inkább, mert az összes területek értéke a felosztásnak már eszméje által is növekedett, de azok valódi bece éppen csak a szabályozás foganatosításának leend eredménye.

Magát a szabályozási tervet illetőleg azonban lényeges és az egész szabályozásra kiható nézet eltérés merült fel a város és e tanács között. — A városi hatóság ugyanis a kellenföld északi részében a Dunaszabályozási vonal és mai száraz föld között egy kikötő előállítását ohajtá és erre alapította az egész szabályozást. — A fővárosi közmunkák tanácsa ellenben e kikötő létesítésének nehézségeit és azon aggályt vevén figyelembe, hogy az sem nem szükséges, sem jövedelmező nem leend, a kikötő elejtését és ennél fogva egész alakzatában más szabályozást tartott czélszerűbbnek.

Miután azonban Buda város volt hatósága a kikötő létesítése tárgyában nem csak újabb felterjesztéssel élt és ez ügyben a nagyméltóságu m. kir. közmunka és közlekedési Miniszter urhoz is fordult; miután továbbá a költségek szempontjából felhozott nehézségek a város' által újabban felhozott adatokkal merőben ellenkeztek, azonban mindkét nézet oly feltevéseken alapul, melyek kételyeket engednek és tökéletes hitelt egyáltalán nem érdemelnek; miután végre előre kimondatott, hogy a kikötő sem a városi pénztár, sem a fővárosi pénzalap költségén, hanem csakis magán vállalkozás útján fogna létesítettetni s ily vállalkozók állítólag akkor jelentkeztek is: a közmunkák tanácsa, szemben a város annyira hangsúlyozott óhajával, kimondá, hogy a kikötőt, bármely szabályozás azonnali végleges elfogadása által lehetetlenné tenni nem akarja, sőt inkább bizonyos időt vél a városnak engedni, melyen belül e kedvencz tervezetének tényleges létesítését megkísérthesse.

Evvel kapcsolatosan pártolta a tanács a városi hatóságnak azon kérelmét is, hogy a Gellérthegy alóli folyamszabályozásnál, a Duna szűkítésére szükségelt vezértöltés akként építtessék, hogy az a szempont felett 24 lábra emeltethessék, mert eltekintve azon kérdéstől valjon létesül-e a kikötő vagy sem? Budapest általános szabályozása alkalmával a talaj magasság 24 lábban állapítatván meg, a vezértöltésnek e magasságra mindenesetre fel kell emeltetnie s így csak kívánatos, hogy az újabb nagyobb költségek kimélése végett, már jelenleg az érintett czéloknak megfelelőleg állíttassék elő.

A magyar királyi közmunka és közlekedésügyi Miniszter ur azonban e kérelmeket teljesíthetőnek nem tartotta, mert egyrészt a kikötőhöz szükségelt, a Duna folyam szabályozása folytán nyert területet, melyet a város ingyen kért átengedtetni az 1870. X. t. cz. 4. §.-ban meghatározott rendeltetésétől el nem vonhatja s másrészt mert a kikötő létesítése által úgy az összekötő vasuti hidon, valamint a szabályozáson eszközendő módosítások körülbelül 660,000 frtnyi több költséget vesznek igénybe.

Ezek folytán mindenek előtt a fővárosi közönség hivatott fel nyilatkozásra, valjon a 660,000 frt több költséget fedezni hajlandó-e?

Miután pedig a kérdés iránt a főváros még nem nyilatkozott s természetes, hogy más leend a szabályozás, ha e kikötő létesül, és más, ha az létre nem jő, a Kelenföld szabályozása a közbejött főfontosságu kérdés végett mindeddig véglegesen megállapítható nem volt.

13. A budai Dunapart szabályozása.

Szemben a folytonosan haladó dunaszabályozási munkálatokkal, a part rendezése több irányban vette igénybe a tanács figyelmét. — A lánczhídtól felfelé Ó-Buda határáig a rakpartra nézve a következő arányok állapítattak meg: az alsó rakpart a lánczhidnál 6° szélességgel bírván, e szélesség fokozatosan tölcser alakban bővítettik, míg özvegy Andrássy grófné palotájánál 10 öl szélessé válik; a felső rakpart, mely a lánczhidnál $7^{\circ} 2'$ szélességgel bír szinte lassanként a Luczenbacher-féle házиг 16° szélességre bővítettik, — mely szélesség egész az ó-budai határig megtartatik.

Az ekként szabályozandó felső rakparton a margitszigeti hídtól délre 2, attól éjszakra pedig 1 önálló, új ház csoport fog alakíttatni; a Lukács és Császárfürdők mentében nyerendő területek nagy befásításokra és nyilvános sétahelyül használandók. A Császárfürdő és Holcspach-féle telek között 30 öl hosszúságban és 120 öl szélességben „gabona vásár“ tér terveztetett. — A Luiza malomtól a határig terjedő részben három nagyobb önálló ház csoport terveztetik.

Magát a rakpart kiépítését szinte figyelemmel kísérte e tanács s észrevételeit a Miniszterium elébe terjesztette.

Eltekintve a Kelenföldi kikötő és ott építendő vasuti összekötő hid kérdésétől, melyet fentebb már érintettünk, a következőkre kéretett ki a nagyméltóságu m. k. közmunka és közlekedési Miniszterium figyelme.

a) A tervek szerint ugyanis az emeletes rakpart építése akként szándékoltatott-hogy az emeletes rakpartról lépcsőzetes rakpartra való átmenetnél, a 18 láb magas siktól a 6 lábnyi vizállásig levezető 24 lépcső, a sik rovására magába a rakpartba helyeztetik. — Miután e szerint a 10 ölben amugy sem széles rakpartnak, a 4 ölnyi megszorítás folytán csak 4° illetőleg 6° szélessége maradna, a rakparti forgalom érdekében e tanács a város hatóságával egyetemben felkérte a Miniszter urat, hogy a szóban álló lépcső a rakpart-fal vonalán kívül helyeztessék el, miáltal a rakpart szélessége 6°—8° szélességben óvatik meg.

b) Tudomására jutott e tanácsnak, hogy a szabályozási munkálatok az alsó parton csak a Rudas fürdőig terveztetnek, nem pedig a Sáros fürdőig, mely vonalon a már meglevő régi támfal képezné a szabályozás kiegészítő részét.

Miután azonban e támfal már oly rossz állapotban van, hogy az, a különben is keskeny partot, — melynek kiszélesítését a közlekedés érdekei már is sürgősen igénylik, — a víz további rongálásától megóvni egészen képtelen, miután e támfal czélszerűen ki sem javítható, mert az sem a budai, sem a szembes pesti rakparttal semmiképpen összhangzásba nem hozható; miután továbbá az itt vezető főut, országut, mely a fővárost egy egész országrészszel köti össze s mely némely helyen csak 3 öl széles, — mindenesetre kiszélesítendő, e szélesítés azonban, tekintve a Szt. Gellérthegy szikláit, csakis a Duna felé eszközölhető, mi által a jelenlegi támfal amugy is tarthatlanná válik; miután végre, e résznek elhanyagolása az egész főváros partszabályozási és rendezési műveletére a csonkaság bélyegét ütné és annak harmoniáját megzavarná: a tanács felkérte a közmunka és közlekedési Miniszter urat, miszerint a budai Dunapartnak a Rudas és Sáros fürdők közötti részét a szabályozási munkálatok sorozatába szinte felvenni, s azt az ott található anyagok felhasználásával eszközöltetni sziveskedjék.

Mindkét irányban mindeddig kedvező elintézés nem volt ugyan nyerhető, de a tárgyalások folyamatban vannak s legközelebb a fővárosi hatóság van hivatva e fontos kérdésekben nyilatkozni.

14. A budai festőszigetnek a Margitszigethez csatolása.

Mióta József főherczeg ö. cs. kir. fensége hazafias érzelmei által vezéreltetve, a Duna hullámai által mosott Margitszigetet nagyszerű áldozatok árán, egy bár gyönyörű fekvésű, de elhagyott magány kertből, a főváros legszebb, legkieesebb nyilvános mulatóhelyévé alakította át, melynek árnyas lombjai alá ezrenként vándorolnak a főváros lakószai, többször merült fel a festőszigetnek a Margitszigethez leendő csatolásának kérdése.

A festősziget volt Buda városának képezte tulajdonát s eddig néhány 100 frt bér mellett, évek hosszú során által haszonbérbe volt adva.

A Margitszigeti hid építésének megkezdése ujra felszínre hozta a kérdést, mert

az ettől a szigetre vezetendő töltés és a sziget körüli folyam rész szabályozása, valamint a szigetek az ár elleni biztosítása nem csekély áldozatokat igényelnek, melyek csak észszerű hasznosítás mellett voltak az illetők által meghozhatók.

A városi sziget mindaddig elhanyagolt állapotban volt s a versenyt, a gyönyörű Margitszigettel, mely fejedelmi fényvel lett rendezve, csak óriási költségek árán és akkor is bajossan lett volna képes felvenni, mert önnálló kapcsolata az új hiddal nem leendő. — De különben is nem lehetett szándéka a városnak versenyezni, a Margitsziget szeretett és nagylelkű tulajdonosával, kit csak a főváros iránti élénk rokonszenv bírhatott azon nagy áldozatok meghozatalára, melyek anyagi gyümölcsözése több mint kétséges.

Ily szempontból kiindulva s miután ő Fensége késznek nyilatkozott a kis sziget átengedése esetében nem csak a szabályozással járó újabb terheket is elvállalni, hanem kinyilatkoztatni is kegyeskedett, hogy azt a Margitszigettel egyesítvén, azt továbbra is közmulatóhelyként szándékozik fenntartani: Buda város volt hatósága, az e tanácsnál folyt előleges tárgyalások alapján, tiszteletének és ragaszkodásának jeleül a tulajdonát képezett kis vagy festő szigetet, ő Fenségének minden kártalanítási igény nélkül felajánlá, ki azt kegyessen fogadá, de a maga részéről viszont valamely jótékony városi célra 25,000 frt adományozott.

A Margitsziget ekként a festő sziget által nagyobbítottván és legközelebb a fővárossal az új hid által kényelmes és biztos összeköttetésbe hozatván, még inkább fog az idegenek és honosok kedvencz tartózkodási és üditő helyéül szolgálni.

15. A lóversenyter áthelyezése.

A fővárosi hatóság közbenjöttével e tanács által a pesti oldalra nézve megállapított általános szabályozási és beosztási terv szerint, a jelenlegi lóversenyter felhagyatván, az a városliget szomszédságába, a befásítási terület keretébe, a katonai kincstár tulajdonát képező ugynevezett puskaportorony telkekre fog áthelyeztetni.

E telkeknek a katonai kincstár részéről leendő átengedése iránt már huzamosabb idő óta folyván a tárgyalások, a tanács szükségesnek tartotta azon elvi megállapodásokat is létrehozni, melyek alapján az áthelyezés, a lóversenyársulat és a főváros érdekeinek összeegyeztetése mellett lehetségessé váland.

E célra a kérdésnek egy vegyes bizottság által leendő tárgyalását tartván alkalmasnak, felhívta úgy a fővárosi közönséget, mint a lóverseny társulatot, miszerint képviselőket nevezni sziveskedjenek.

A város és társulat e felhívásnak engedve, a bizottság 1873. Május havában összegyűlt és abban résztvettek: a fővárosi közmunkák tanácsa részéről: b. Podmaniczky Fri-gyes, Simon Florent, Preussner József, Haris Sándor, Reitter Ferencz, Ország Sándor, a főváros részéről: Kada Mihály, Csengey Endre, — a lóversenyársulat részéről: gróf Keglevich Béla és gróf Sztáray János.

A bizottság megállapodásai a következők:

a) Az áthelyezés, a telkeknek felszabadítása és a város tulajdonába átmenetele után azonnal eszközöltessék.

b) A versenytérnek, a szabályozásnak megfelelőleg leendő kihatása a városi hatóság által eszközöltetik.

c) A versenytéri terület, a rajta álló épületek lebontása után fog a társulatnak átadni; a lebontást a város eszközölteti s a nyereendő anyag öt illeti.

d) A társulat köteles a neki átadandó területet saját költségén kiegyenliteni és a szükséges épületeket saját költségen felállítani.

e) Ezek eszközzésére a verseny-egylet kölcsönt vesz fel, melynek biztosításául a várostól haszonbérbe vett terület szolgáland s így egyenes adósként a városi közönység jelentkezik.

f) A városi hatóság az ekként felveendő kölcsön összegeit a versenyegyletnek külön kötelezvény mellett átadja, a társulat pedig ezen tartozásának lerovására nem csak leköti a lóversenytér és épületek jövedelmeit, hanem a város teljes biztosítására az egylet tagjai személyes jótállást is vállalnak.

g) A haszonbéri szerződés pontjai a hatóság és egylet között később fognak megállapíttatni.

h) Az egylet be fogja mutatni az új versenytér berendezésére vonatkozó javaslatait.

A megállapodások úgy a fővárosi hatóság valamint az egylet által elfogadtatván, a fővárosi közmunkák tanácsa azon kérelemmel járult a magy. kir. Pénzügyminiszter urhoz, miszerint a szóban álló telkek átadása iránt s ha másként nem, ezen telkeknek a többi katonai kincstári ingatlanoktól elkülönítve és előlegesen leendő átadása iránt intézkedni méltóztassék.

A Pénzügyminiszter engedve a kérelemnek, magát a közös cs. kir. hadügyminiszter uralérintkezésbe tette, kinek a terek átengedése ellenében elvi kifogása nincsen.

Az átadást megelőzőleg azonban a szóban álló telkek pótlásáról kellendvén határozni, e tárgyban egy újabb vegyes bizottság küldetett ki, melyben úgy a kormány és a katonai kincstár, valamint a főváros és e tanács képviselői résztveendnek.

16. A városliget rendezése.

Tekintve azon nagy fontosságot, mellyel a városliget, mint a fővárosi lakosságnak, közelségénél fogva mindinkább keresett és kedvencz üdülési helye, közegészségi szempontból kétségtelenül bír, a fővárosi közmunkák tanácsa már mult évben foglalkozott e kérdéssel s megállapítá az irány eszméket, melyek tekintetbe veendőek. — Nevezetessen kiemelte 1-ször, hogy a városliget mindenestre bővitendő és 2-szor, hogy a jelenlegi közlekedési vonalak egy a tanács műszaki osztálya által készített tervben kitüntetett új uthálozattal volnának felcserélendőek.

A városi közönség e tanács javaslataihoz hozzájárulván határozatilag kimondá: 1-ször, hogy a városi homokbánya területe mint homokbánya felhagyatik és a városliget bővítésére fordítatik, 2-szor, hogy az uthálózat, némely, időközben a tanács által is elfogadott módosítások mellett a városi pénztár költségén fog előállítani.

A városi hatóság e szives közreműködése által megalkottatván a kiindulási alap, két feladat várt e tanácsra, először elkészíteni a városliget bővítésére szánt homokbányai terület belső berendezésének tervét és másodsor előállítani azon foközlekedési utat, mely a már fenálló régibb ligetet, az alakítandó új ligettel összekösse.

Mindkét feladatnak iparkodtunk az adott viszonyokhoz képest megfelelni.

A homokbányai terület berendezésére készített tervezet szerint ez új liget a régi ligettel a Cséry-féle telkeken át vezetendő főút által fog összekapcsolatni, mely mindkét oldalon 2° 3' széles járdák, egy 3° széles sétány-ut, egy 3' széles lovagló-ut és egy 6° széles kocsu-utból állana.

E főúton kívül, ez új ligetbe még két irányból lehetend jutni, és ugyan a Csömöri és Arena utak keresztezésénél és a Kerepesi útról ide vezetendő 8° széles úton. — A gyalog közlekedésre különböző irányu 3 kisebb ut szolgáland.

A hozzáférhetés ekkép biztosítatván, magában az új ligetben számos sétáló és gyalogutak, üdülési helyek, vendéglők, tó és abban szigetek stb. terveztettek. — A tervezetnek kiváló része azonban azon új eszméből áll, hogy ez új liget köröskörül több mint harmincz 600—600 □ öl teriméjű, magán nyaralók és diszkertereként szolgálándó, kertterületekkel szegélyeztessék be.

E beosztás előnyei a következők: a) E diszkerterek előállítása folytán az összesen 70 holdnyi új városliget egy tetemes része mindjárt befásittatik és cultura alá vétetik s így a berendezésre szükségelt költségek összege lejobb szálland. — b) E magán nyaralók lakatni fogván, az egész vidéknek élénkséget és biztóságot, magának az új ligetnek pedig látogatottságot szerzendnek.

c) Ez egyes kertek és nyaralók kocsival csak a külső utakon leendvén megközelelithetők, a liget felé csak rácsozattal lesznek elzárhatók s így annak mintegy folytatását képezvén, annak szépségét, — a magán cultura mindig több áldozatot hozván, — csak emelendik. — d) A tisztántartás könnyittetik, mert az itteni lakók, kik kétség kívül csak is a vagyonosabb osztályhoz tartozhatnak, már maguk érdekében is megóvandják a liget szegélyeit, mindennemű rondaság és tisztátlanság ellenében. — e) A városi közönség ezen magán nyaralóknak szánt helyeket aránylag jobb áron eladhatván, így ha nem is egészen, de legalább nagy részben e bevétel által fogja fedezhetni az új liget előállításának költségeit.

Áttérünk most e tanács második főfeladatára, mely a régi és új városligeteket összekötő ut előállításából áll. — E tekintetben tanulmányoztuk az egész környéket és minden lehetőséget, mely ez összeköttetésre alkalmas volna és végre is azon meggyőződésre jutottunk, hogy azon utirány, mely a Cséry és Bekker-féle telkeken vezetne által, úgy a régi ligetben megállapított uthálózattal való harmonia, valamint magassági helyzeténél fogva is, — mert a szomszédos telkek mind sokkal mélyebbek, — kétségtelenül a legjobb és a célnak leginkább megfelelő. — Ennélfogva Cséry úrral a tárgyalások

meginditattak s huzamosabb idő után végre e tanács által elfogadható, sőt mondhatni kedvező eredményre vezettek.

E megállapodás szerint Cséry Lajos átengedi a város tulajdonába, az új liget kiegészítésére szolgáló, a Csömöri ut, Hermina és Arena utak között fekvő mintegy 8017 □ölet, ellenben a várostól esérébe kapja a csömöri ut melletti városi területeket, valamint az új ligetet környezendő nyaralói telkekből kettőt körülbelül 7837 □öl területben. — b) Cséry Lajos és Bekker Károly eladják az új összekötő ut létesítésére szükségelt területet □ölenként 5 frtjával a közmunkák tanácsának, mely azonkívül az e területen álló épületek kártalanítása fejében Cséry-nek 6000 frtot, Bekkernek 800 frtot fizet.

Mindezekről Pest város volt hatósága értesítettvén, elfogadta az új liget rendezési tervezetét, elfogadta az összekötő ut irányát, és végre elfogadta a Cséry-vel kötött szerződési feltételeket.

Miután pedig a régi városliget uthálózata e tanács tervei alapján a városi hatósággal egyetemben szinte meg lett állapítva, mindazon előfeltételek és előzmények el vannak intézve, melyek az új nagyobbitott és a városi lakosság fokozott igényeinek megfelelő rendezést eddig akadályozták és csak a fővárosi közönség erélyes tevékenységétől, — mely iránt az eddigi tapasztalatok szerint kétely fel sem merülhet, — függ, a tervek minél gyorsabb és a nagy közönség által várva várt megvalósítása.

17. Az államvaspálya társulattal történt kiegyezkedés.

Az államvaspályatársulat előde, a magyar központi vasuttársaság, még 1846-ban tervtervet állított ki, melyben kötelezte magát, hogy a két sziv utca irányában, e vidék fejlődése esetében, mikor ez a hatóság által kivántatni fog, saját költségén a pályaudvar fölött, közlekedési hidat állítandó elő.

A városi hatóság 1848, 1852, 1856, 1861-ben és a legújabb időkben is folytonosan sürgette a közlekedés megnyitását, de szemben a vaspálya társaság makacskodásával czélt nem ért s ennelfogva a per terére lépett. — Pest megye törvényszéke birói szemlét rendelt el és ezen stadiumban volt az ügy, midőn e fővárosi közmunkák tanácsa életbe lépett.

E tanács kezdeményezése folytán utóbb a nagy körut vonala is megállapítottván, ez által a vaspálya társaság tulajdonát képező ingatlanok szinte érintve lettek.

Ily körülmények között, midőn egyrészt a város és a tanács jogos és méltányos követeléseivel szemben látta magát a vasut-társaság, melyek reá nézve kedvező elintézését csak is e hatóságok méltányosságától várhatta; másrészt pedig engedve a tanács hatásának, melynek különös súlyt kölcsönözött a körut kérdésének kívánataihoz képest leendő megoldása: czélszerűbbnek tartá a társaság, hogy felhagyva eddigi merev makacskodásával, az érdekek méltányos kiegyenlítésének terére lépjen.

E czélből már a birói szemle alkalmával azon óhajának adott kifejezést, hogy az egyezkedési tárgyalások ujon vétessenek fel, mi Pest város volt hatósága részéről

a közügy érdekében örömmel fogadtatván, egy a városi hatóság és a társaság képviselőiből alakult vegyes bizottság által még 1871. October havában pontozatok lettek kidolgozva, melyek azonban Pest város közgyűlése által elfogadva nem lettek.

A társaság ennek folytán 1872. vége felé egy újabb beadvánnyal járult ugy e tanácshoz mint Pest város hatóságához, e két hatóságnak, irányában támasztott követeléseinek jogosultságát elismerte és egészen új egyezkedési alapot szolgáltatott, midőn egyrészt a nagy körut vonalának és a körpiacznak épségben tartását, másrészt a két sziv-utczai hid tényleges kiépítését, — mitől eddig mindig vonakodott, — kilátásba helyezé.

E kérelem alapján a főváros, e tanács és a vasut-társaság képviselőiből újabb vegyes bizottság alakult, mely tanácskozmányait 1873. Január 5-én megkezdé, s melynek megállapodásai közül a következőket tartjuk kiemelendőnek :

a) A nagy körutnak a vácz-uttal való találkozásánál alakítandó körpiacz és az abból kifolyó nagy körut építési vonalai akként határozatnak meg, hogy a társaság gyár-utczai épülete a kisajátítási vonalból kiesvén, a körut 20 öl szélessége a mai felvételi csarnokon fog átvezetni; a szembes oldalon pedig az új pályaudvari épület lesz emelendő akként, hogy annak főhomlokzata, ugy a Margitszigeti hid előtti térről, valamint a körutnak a sugárut felé irányzott folytatásából meglátható legyen. — Ez új építkezések a társulat által 3 év lefolyása alatt lesznek előállítandók.

b) A vaspálya-társulat a 2 sziv-utcza irányában, saját költségén, pályaudvara felett egy 6 öl szélességű, gyalogok és járművek használatára szánt hidat épít. — E hidról a vácz-uti töltés felé $\frac{1}{25}$ emelkedésű lejtő, — a másik oldalon a Podmaniczky utczával párhuzamosan 2 lejtő lesz előállítandó.

c) A marhahajtó uton való átkelés megszüntettetik, ennek ellenében azonban a társulat kötelezi magát: 1) a löportorony és marhahajtó ut összeköttetésére, gyalogok és targonezások számára egy 9' széles és magas alagátjárást előállítani; 2) az arena sétányon jelenleg fennálló átkelést egy gyalogok és járműveknek szolgáló 6 öl széles, 12 láb magas alaguttal helyettesíteni; 3) A városliget tulsó oldalán a gyalogok számára volt átkelést újra megnyitni és a kocsik közlekedésére szánt átkelést meghagyni.

Ez egyezményt utóbb a városi közgyűlés, valamint e tanács is helybenhagyván, a társulat a magára vállalt kötelezettségek teljesítését azonnal megindította, az előmunkálatokat a helyszinén megkezdette és az egyes nagyszerű építmények kivételére szükségelt építési engedélyekért is folyamodott; ugy hogy néhány év alatt az egész vidék más képet nyujtand, a nagy körut itt fog tulajdonképen leghamarább valósággá válni s a főváros egy oly pályaudvarat nyerend, melylyel nagyság és szépség tekintetében Europa fővárosainak pályaudvarai közül csak igen kevés fog versenyezhetni.

18. Szobrok felállítása.

A lefolyt évben két szobor felállításának eszméje közeledett a valósuláshoz: B. Eötvös József és Petőfy Sándor emlékszobrai.

B. Eötvös József emléksobrának felállítását az Akadémia kezdeményezvén, miután a kivitelre szükségelt összegek legnagyobb részben már rendelkezésre állottak, a további intézkedések megtételére gróf Lónyay Menyhért ur elnöklete alatt egy szoborügyi bizottság alakított.

E bizottság a szobor számára egy alkalmas hely kijelölését kérvén, a maga részéről e célra az Erzsébet-tért hozta javaslatba. — Az Erzsébet-tér négy sarkán tervezettek ugyan kisebb szobrok, de ide, valamelyik sarokba leendő felállítást e tanács nem pártolhatta, azon szeretetteljes kegyeletnél fogva, melyel az egész ország tartozik a nagy elhunyt emlékének. — Az Erzsébet-tér közepére pedig — annak mintegy fődíszéül — szinte nem vélte felállíthatónak a szobort, először, mert az körülbelül $4\frac{1}{2}$ öl magasságánál fogva, a nagy terjedelmű Erzsébet-térnek meg nem felelt volna s másodsor, mert ellenkezett volna a szobor kegyeletos célja, az egész tér jellegével, mely az itt épült Kiosk és naponként itt tartandó zene-előadások folytán épen a vidor, pezsgő fővárosi életnek leendő színhelye.

Elejtvén e szerint az Erzsébet-tért, a tanács a maga részéről a Stein-ház előtti tért tartá legcélszerűbbnek, úgy a szobor nagyságának megfelelőleg, mely ezen, most már a szépsézetű szempontoknak is megfelelőleg rendezett kisebb térnek, méltó és főtárgyát képezendi, valamint magának e hely diszénél fogva is, mely a Duna partján, a város legszebben kiépített részében terül el, s naponként ezrek által látogatattik.

A tanács ezen elhatározását a fővárosi hatóság is pártolá s abba utóbb a szobor bizottság is belenyugodott.

A szobor bizottság által hirdetett pályázat folytán öt pályamű érkezett be és azok megbírálására egy bíráló bizottság alakított, mely az országos képzőművészeti tanács, a fővárosi közmunkák tanácsa, Budapest hatósága, a magyar képzőművészeti társulat és az országos minta rajztanoda igazgatóságának egy-egy tagjából, s a szobor bizottság elnöke és jegyzőjéből álland.

A fővárosi közmunkák tanácsa e bíráló bizottságba a maga kebeléből b. Liphay Béla urat küldé ki.

Petőfy Sándor, a magyar nemzet első lyrai költőjének, emlékszobor által leendő megörökítését, legelőbb Reményi Ede ur penditette meg, kinek buzgalma és fáradhatlan működése legnagyobb részben meg is teremté az alapot, mely a költségek fedezésére szükségeltetik. — Reményi Ede ur leveléből, ki utóbb a Petőfy-szoborügyi bizottság elnökének választott, örömmel értesült e tanács, hogy a szobor finom bronceból készítve, márvány talapzattal együtt 30—35 láb magassággal bírand.

A szobor felállítására a Herminatér illetőleg az ezen épülendett népszínház homlokzata előtti szabad tér jelöltetett ki, miután azonban miként fentebb előadtuk, a

népszínház más helyre fog áttétetni, a szobor számára újabb helynek kijelölése vált szükségessé.

E tanács ennél fogva, a szoborügyi bizottság előterjesztése alapján és tekintetbe véve, hogy egyik legkitünőbb költőink emlék szobrát a fővárosi szívtől igen messze vinni nem szabad, továbbá tekintetbe véve, hogy a városi közönség által annyi áldozatkézséggel előállított Ferencz József sétány, melynek felső részén az Eötvös szobor álland, az összhangzatosságnak és bevégeztségnek jellegét nyerendi, ha alsó részében ismét egy emlék szobor által záratik be: elhatározá, hogy a Petőfy szobor a Dunasoron, a Heinrich-féle ház előtti sétahelyen állittassék fel. — A hely ezen kitűzéséhez ugy a főváros, valamint a szobor bizottság is hozzájárultak.

19. Templomok diszitése.

Bármely városnak képe kétségtelenül annál szebb és élénkebb, minél több kiválóbb épület, különösen diszes tornyok által szakittatik meg, az egyes házak tömegei által előidézett egyhanguság és egyformaság.

Fővárosunk, melynek fejlődési korszaka alig haladja meg a fél századot, ez irányban igen szegény, de mégis e téren is mutatkozik már a hiányok felismerése, mi minden haladásnak alap feltétele.

Ennek köszönhetjük, hogy legalább a meglévő tornyok diszes állapotba helyeztessenek. — A terézvárosi templom tornya még 1872-ben állittatván helyre; a lefolyt évben a görög egyház kettős tornyai lettek több mint 50.000 forint költséggel újra felépítve, mi a Dunapartot nem csekély mértékben emeli.

A szerviták templomának tornya, mely a már befejezett nagyszerű laképülettel styl tekintetében öszhangzásba hozatott, szinte legnagyobb részt már készen áll és e vidék szépségét fogja fokozni.

Midőn még örömmel említjük meg, hogy a lipótvárosi Bazilika felépítése körül, a városi hatóság gondoskodása folytán, az utolsó évben élénkebb mozgalom volt tapasztalható és hogy ő Felsége a történetileg emlékezetes várbeli Mátyás templom tornyának kiigazítására és helyreállítására 100.000 forintot kegyeskedett utalványozni, — azon reménynek vagyunk bátrak kifejezést adni, hogy ily példák és a szép iránti izlés és érdekeltségnek mindinkább tapasztalható terjedése folytán, a főváros ez irányban is közeledni fog a nagyobb europai városok jellegéhez.

20. A közmunkák tanácsa szerepelése a világkiállításon.

Hazánk a külföld előtt kevésbé vagy éppen ellenséges irányzatu tudósítások által levén ismertetve, az egész ország, annak minden társadalmi rétegei és működési osztályai hazafias kötelességüknek ismerték megragadni az alkalmat, melyet az 1873. évben Bécsben tartott általános világ-kiállítás nyújtott, hogy a hazánkról uralkodó téveszmék

eloszlattassanak, s annak mindennemű viszonyai, valamint a termelés, ipar és művészet terén, különösen az utolsó években nagy lendületet vett haladása, igazságos, a valónak megfelelő arányokban és képekben vezettség a mivel világ ítélőszéke elébe.

E tanács, a törvény által körülírt hivatásánál fogva, a főváros területén hatalmas mozgalmat, élénkséget és lendületet idézett elő, mely a lakosság szép izlés iránti fogékonyságával párosulva. szépészeti és közlekedési tekintetben kétségtelen haladást vont maga után.

E haladást, a jövőre irányozott terveket, melyek valósitása azonban részben meg is indított, — a világkiállításon szinte érvényre juttatni, e tanács hazafias kötelességének ismerte s ennél fogva elhatározta, hogy az egész sugárut mintája 11' 3" hosszú 2' széles gypsalakzatban, az illető részletes tervek kíséretében, továbbá a sugárut egyes főrészei, mint annak kezdete 5' hosszú, 4' széles, — a nyolczszögter 8' 4" hosszú 4' 2" széles, — a körtér 8' 8" hosszú, 7' 4" széles, — és a városligeti tér 6' 8" hosszú 3' széles, alakzatokban szinte kiállitassék.

Az ebből származó költségekhez a tanács 5000 forinttal járult, míg a hiányzó részt, mely szinte ezen összegre rugott, a sugárut kiépítésére vállalkozott magyar általános municipális hitelintézet és érdektársai viselték.

Az igen szépen sikerült mű, Punczmann Gyula építész vezetése és Marchende Vilmos mintázó működése mellett, több mint félévi munkálkodás után, Ybl Miklós, Skalnitzky Antal és Véber Antal építész urak kitünő tervei alapján, elkészült és 1873. tavaszán Bécsbe küldetett.

Ott a mű a magyar osztály egy melléktermében állitott fel és nemcsak a szakemberek, de általában a nagy közönség figyelmét is kiváló mértékben vonta magára.

A mű hatását és azon általános elismerést illetőleg, melyben úgy az eszme mint a kivitel tekintetében a legilletékesebb körökben részesült, legyen szabad felemlíteni, hogy a 3. tervező Ybl, Skalnitzky és Véber urak a művészeti éremmel, Punczmann Gyula és Marchende Vilmos az érdem éremmel lettek kitüntetve, maga a kiállító fővárosi közmunkák tanácsa pedig nemcsak a létező legnagyobb kitüntetést, a diszokmányt nyerte el, hanem ő Felsőége mult é. december hó 8-án kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a tanácsnak a magyar korona országainak kiállitása körül szerzett érdemeiért a legfelsőbb elismerés is nyilvánitassék.

VII.

P é n z ü g y.

Az 1870. X. t. cz. 28 §. értelmében a nagyméltóságu magyar kir. Miniszterium levén hivatva működésünket ellenőrizni és éppen a nagyméltóságu magyar kir. pénzügyminiszterium által tétetvén folyóvá részünkre mindazon összegek, melyek a most idézett törvény értelmében az általunk kezelt „fővárosi pénzalapot“ illetik, vagy melyek a magas törvényhozás egyes intézkedései folytán, bizonyos meghatározott czélok tekintetéből, rendelkezésünk alá bocsájtattak, pénzügyeink vázlatát bátran elhagyhattuk volna, mert hiszen azokat a magas kormány a legjobban ismeri.

Miután azonban ez alázatos jelentésünk a zárszámadás kíséretében az 1870. X. t. czikk 27 § értelmében nemcsak a Miniszterium és a városi hatóság elébe terjesztendő és szokott módon a törvényhozásnak is bemutatandó, hanem nyomtatásban is közre bocsájtandó, mi eddig akként eszközöltetett, hogy e jelentés egy egy példánya ugy a képviselőház és felsőház, valamint a fővárosi bizottság minden egyes tagjainak, valamennyi lap szerkesztőségnek és számos más, az ügy körül érdeklődő egyéneknek megküldetett s így a legilletékesebb körök azok, melyek kezeibe e jelentésünk is jutand, engedje meg a nagyméltóságu Miniszterium, hogy pénzügyeinkről kissé bővebben szólhassunk.

Fennállásunk óta a társadalom minden rétegeiben, még illetékes körökben is, az általunk kezelt pénzösszegek mennyiségére és jogi természetére nézve saját szerű téveszmékkal találkozunk, melyek alkalmasint oda vezetendők vissza, hogy az 1870. X. t. czikk több igen fontos ügyről, például, a kölcsön felvételéről, a fővárosi pénzalapról, fővárosi közmunkák tanácsáról, az ez által, valamint más részt ismét a magas kormány által egyenesen eszközözendő munkálatokról, — egyszerre intézkedvén, a különböző fogalmak összezavartatnak és mindezeknek a fővárosi közmunkák tanácsa tekintetik mintegy végrehajtójának és képviselőjének.

Számoosan az egész 24 millió forintnyi kölcsönt vélik kezelésünkre bizottnak s esodálkoznak, hogy e nagy összeg általunk már kiadatott, mások a városok jövedelmeinek közmunkákra fordítandó 50%-ka iránt kívánnak felelősekké tenni, ismét mások a „fővárosi pénzalapnak“ képzelt nagyszerű jövedelmeivel szemben, nincsenek kielégítve az általunk eszközölt munkálatokkal.

A vélemények e tömkelegében azonban különösen két főáramlattal látjuk szembe magunkat.

Az egyik áramlatot azok képviselik, kik kiválóan szívükön hordva a főváros fejlődését és felvirágzását és egyszersmind féltékenyen őrizvén a főváros municipalis jogkörét, úgy találják, hogy a főváros az 1870. X. t. czikk folytán a maga jövedelmeiből igen sokat kénytelen áldozni, és az e felett való rendelkezés elvesztése mellett, még nem is látják azért megfelelőleg kárpótolva.

A másik áramlatnak képviselői azok táboraiból csoportosulnak, kik mint jó hazafiak, szinte kívánják ugyan a főváros fejlődését, de mégis távolabb állván annak szellemi életétől, igényeitől és szükségaitől, túlzottaknak tekintik azon áldozatokat, melyeket az állam, az egész ország rovására a főváros javára hozott.

Mindenekelőtt egész általánosságban kívánjuk előadni azon összegeket és azok természetét, melyek a törvény értelmében a tanács rendelkezésére adattak, és ezek a következők:

a) a fővárosi pénzalap. — Ez alap áll az 1870 X. t. cz. 7. és 8. §§ értelmében a kölcsönből kisajátított telkek eladási árából és annak növelésére fordítandók, 1. a kölcsön végleges törlesztése előtt a 4 § ban kijelölt források azon jövedelmei, melyeket a kölcsön évi járadékai igénybe nem vesznek, 2. a főváros közmunka váltságdíjaiból és a szabályozás folytán egyes háztelkekhez csatolt terjedékek vételárából.

A kölcsönből kisajátított területek mindeddig eladhatókká nem tétethettek, mert hiszen a kölcsön pénzével eszközölt munkálatok még csak most vannak folyamatban, s így a „fővárosi pénzalapnak“ a 7. §. szerinti főalkatrésze mindeddig nem létezik.

Befolyt azonban eddig:

a kölcsön évi járadékai által igénybe nem vett feleslegekből	1.046,257 frt 41 kr.
közmunka váltságok fejében	67,266 „ 67 „
eladott terjedékek után, kiszökellékek után és a fővárosi kisajátítási alaptól	108,592 „ 92 „
az ö Felsőge által egy budai czélra adományozott	102,418 „ 71 „
elhelyezett tőkék kamatai, megtérítések és egyéb kisebb bevételek	69,576 „ 14 „
A fővárosi pénzalap összes bevétele 1873 évi Deczember 31-ig	1.354,313 „ 85 „

Ez összesen kívül a tanács a fővárosi pénzalap rovására még 269,000 forintnyi kölcsönt vett fel, mely miként alább kimutatandjuk, a sugáruti vállalatból a fővárosi pénzalapra háramlandó többletben találja fedezetét. — Ez összeg által növeltetik ugyan a fővárosi pénzalap bevételi összege, és 1.663,109 forintban jelentkezik, de az alapnak fenti rendes bevételei közt helyt nem foglalhat.

b) Külön czélra engedélyezett összegek. — A közmunkatanács előterjesztései alapján egyes határozott czélokra, például, háromszögellési felvételekre, Albrecht ut kiszéltetésére, budai köruttra stb. a magas törvényhozás által kisebb nagyobb összegek engedélyeztettek, ezek azonban a mennyiben felvették a kitűzött czélokra is fordítottván, sajátlagos bevételt nem, hanem csak is a számadásokban átfutó tételeket képeznek.

c) A 24 millios kölcsönből engedélyezett összegek.

Ez alapból két czim alatt lettek bizonyos törvényhozásilag megállapított czélokra bizonyos összegek engedélyezve. — E két czél a városligetbe vezetendő sugárut és a nagy körut.

I. A sugárutra engedélyeztetett az 1870 LX. t. cikk alapján véglegessen az utba eső ingatlanok kisajátítására és magának az ut vonalának kiépítésére	3.335,909 frt — kr.
kölcsönképpen az utat szegélyezendő és ismét elárusítható ingatlanságok vételére	4.863,812 „ — „
II. a nagy körutra, illetőleg a kitűzött utvonalának épentartása tekintetéből törvényhozásilag engedélyeztetett és általunk felvétellett kölcsönképpen	1.400,000 „ — „

Ezen összegekből felvétellett és pedig kölcsönképpen 6.263,812 forint; de már vissza is fizettetett 809,000 forint; tartozik tehát még e tanács 5.454,000 forinttal. — A véglegessen engedélyezett összegből felvétellett 2.297,097 forint; tehát még követelese van a tanácsnak az ut tényleges elkészítéséhez képest 1.038,812 forint.

Ezen tényleges bevételek felsorolása által úgy hisszük elejét vettük az általunk fentebb érintett téveszméknek, mert ezekből világos, hogy a 24 milliónyi kölcsön sohasem volt, nem is lehetett rendelkezésünkre adva, hogy a városok jövedelmeinek az 1870 X. t. cz. 26. §. érintett 50% szalaléka ugymint a törvény alkotása előtt, ezentúl is csak a fővárosi közönség által fordittatik közczzélü munkálatokra és építkezésekre, e tanácsnak hatásköre e tekintetben csak is az érintett 50% tényleges felhasználásának ellenőrzésére, a műszaki felügyeletre, szoritkozván.

Áttérünk most az érintett két főáramlatra. Azoknak, kik sokalják a városi házi pénztár által a fővárosi közmunkák tanácsát életbehívó 1870 X. t. cz. alapján hozandó áldozatokat, legyen szabad feltüntetni egyrészt azon összegeket, melyekkel az idézett törvény értelmében a fővárosi házi pénztárak bevételei tényleg megapadtak és melyek a fővárosi pénzalapba beszoigáltattak, s másrészt azon összegeket, melyek e tanács által, a főváros emelésének érdekében tényleg kiadattak. — És ugyan:

I. A fővárosi házi pénztárból a fővárosi pénzalapba szállított 1873. évi Deczember végeig:

a) közmunka váltság dijjak fejében	67,266 frt 67 kr.
b) eladott terjedékek után	57,922 „ 69 „
c) kiszökellékek és fallábozatok használati dijjai fejében	9,278 „ 34 „
d) a fővárossal kötött egyezmény folytán a városi kisajátítási alapból	41,391 „ 89 „
	összesen: <u>175,859 frt 59 kr.</u>

II. Ellenben a főváros emelésére a közmunkák tanácsa intézkedései folytán 1873. évi Deczember hó végeig a következő összegek forditattak.

a) a fővárosi pénzalapból:

1. Utcaterületek beváltására (Schneider-ház)	388,919	frt	36	kr.
2. Budaváros három-szögellés és lejtmeréséhez szükségelt oszlopokra, felülvizsgálatra stb.	18,092	"	95	"
3. A pesti oldal általános szabályozás és beosztási terveze- tének a fővárosi alap által viselt költségeire	12,273	"	42	"
4. Belső körut építési költségeire	644,453	"	18	"
5. Ördögárok beloltóztatására	100,000	"	—	"
6. a városligetből az új ligetbe vezetendő ut előállítási költ- ségének első részlete	10,000	"	—	"
7. Gellérthegyi befásításra	3,000	"	—	"
8. Albrecht-ut kiszélesítési munkálatokra	15,212	"	60	"
9. Lánczhid melletti telkek parkirozására	12,536	"	56	"
10. A Lónyay ház mellett a várba vezető lépcső előállítására	15,456	"	39	"
11. Térképekre és tervekre	33,186	"	66	"

b) A közmunkák tanácsa kezdeményezése folytán az állam költségvetésben engedélyezett összegekből:

1. A felső hidtől a budai vaspályaudvarig vezető körut elő- munkálataira	5,300	frt	—	kr.
2. Albrecht-ut tervezési és előmunkálati költségeire	4,500	"	—	"
3. Budaváros területének három szögellésére és lejtmerésére	47,000	"	—	"
4. Pestváros területének háromszögellésére és lejtmerésére	12,000	"	—	"
5. A főváros általános szabályozási és beosztási tervezetere kiírt pályázat költségeire	14,000	"	—	"
Összesen	1.335,931	frt	12	kr.

Ha e két összeg közti különbözethez hozzávetjük, még a sugárut és nagy körut előállítására fordított és millókra menő összegeket, hozzávetjük még az építés ügye körül a lefolyt években tapasztalt mozgalmat, és mindinkább terjedő rendszerességet, mely utóbbi, — meglegegedéssel s minden hiúság nélkül mondhatjuk, — legnagyobb részt e tanács működésének eredménye, úgy hisszük, nem fogja megtagadni senki azon elismerést, hogy a főváros emelésére czélzó hivatásunknak az adott körülmények és viszonyokhoz képest a mennyire lehet megfelelni törekedtünk, s hogy a fővárosi közön-
ség az e tanács működéséből származott eredményt, a fennebb kimutatott hozzájárulási összeg árán legalább drágán nem vásárolta meg.

Azoknak ellenben, kik az állam által az ország rovására a főváros javára hozott áldozatokat sokalják, legyen szabad felemlitenünk, hogy az 1870. X. t. cz. alapján fel-
vett 24 millió frtnyi kölcsönből e tanácsnak, miként fennebb kimuttattuk, mindössze és pedig a sugárutra engedélyezett 3.335,909 frt véglegesen, a többi 6.263,812 frt csak kölcsön adatott s részben vissza van már fizetve, részben biztosítva van a sugárut ki-
építésére vállalkozó társulattal kötött szerződés által; legyen szabad felemlíteni, hogy a 24 millió forintos kölcsön egész többi része országos vállalatokra fordított, minők a lánczhid beváltása, a Duna-szabályozása, a Margitszigeti hid építése, melyeknél igaz ugyan, hogy a főváros területén eszközöltettek, e körülmény azonban egyáltalában nem

fosztja meg az országos érdek jellegétől, sőt inkább a mellett tanuskodik, hogy az országos érdekek kellő kielégítése, a fővárosi érdekekkel karöltve jár és egyik a másiknak szolgál előmozdítására; végre legyen szabad felemlíteni, hogy az állam összes jövedelmének a főváros szolgáltatja és fizeti körülbelül 20°%, s így a felvett kölcsönnek is a főváros lakossága fogja fizetni 20°%, eltekintve attól, hogy a kölcsön törlesztésére szolgáló jövedelmek legnagyobb része, mint a lánczíd jövedelmei, az intézetek és vállalatok pótadói, egyenesen a városi lakosság és fővárosi pénztár által fizettetnek.

Ezek szerint kétségtelen, hogy az állam hozott áldozatot, de nem hozta azt csupán a főváros érdekében, és ha csakugyan azt tette volna, a magas törvényhozás ez által csak azon nézetének adott volna kifejezést, hogy a fővárosnak széppé és kényelmessé tétele, alkalmas közlekedéssel való ellátása, ipar és kereskedelmi igényeinek kielégítése, egy szóval emelése és felvirágoztatása, maga a legelső, legfontosabb országos érdekek közé tartozik.

Az ezen fejezetben felhozott számok részben egészen pontosak ugyan, részben azonban csak nagyon megközelítők levén, pénzügyi viszonyaink teljes kiderítését, illetőleg évi zárszámadásainkra, különösen pedig a számvevő osztályunk által legnagyobb pontossággal vezetett könyvekre bátorodunk utalni, melyekben minden egyes bevételi és kiadási tételek, átfutó adatok, valamint az egyes külön kezelt alapoknak egymás irányában fennlevő számadási viszonyai a leghivebben vannak kitüntetve.

VIII.

Személyes ügyek.

A fővárosi közmunkák tanácsának alelnöke gróf Szapáry Géza, ki a tanácskozmányokat 1871. évi július havától 1873. évi márczius haváig vezette, ő Felsége által fumei és a magyar tengerpart kormányzójává neveztetvén ki, állásáról lemondott és székét a magas kormány által kinevezett báró Podmaniczky Frigyes urnak engedé át.

A tanács tagjainak egy harmadrésze az 1870. X. t. cikk 12 § értelmében három évi működés után kilépvén, miután az időszak 1873. évi május havában lejárt, a május 29-én tartott ülésben kisorsolás eszközöltetett, melynek eredménye az volt, hogy a kormány által kinevezett 9 tag közül:

Fuchs Rezső, Széher Mihály és Ribáry József, a Pest városa által választott 6 tag közüt: Simon Florent és Preussner József,

a Buda városa által választott 3 tag közül: Hofhauser Lajos urak léptek ki.

A most nevezett urak azonban ugy a magas kormány által újra kinevezettek, valamint a városi hatóságok által újra megválasztattak.

Az ekként újra kiegészített tanácsot azonban nem sokára egy súlyos veszteség érte. — Simon Florent urat ugyanis, a tanácsnak egyik buzgó s különösen jogi ismeretei, valamint hazafias érzelmei végett mindenki által tisztelt tagját, a kérlelhetlen halál kiragadá az élők sorából. — A tanács a boldogult végtiszteletében testületileg vett részt és elvesztése feletti fájdalmának jegyzőkönyvében adott kifejezést.

A tanács tisztikarában csak egy változás adá magát elő, a mennyiben Reitter Ferencz miniszteri tanácsos és a műszaki osztály vezetője az év utolsó napján deczember 31-én állásáról családi viszonyai végett és egészségi szempontból lemondván, 40 évi szolgálat után nyugalmaztatását kérte. — A tanács sajnálkozással vette tudomásul e lemondást, és kérelmét a legmelegebben pártolva, terjesztette fel a Miniszter Elnökséghez.

IX.

Statistikai adatok.

A fővárosi közmunkák tanácsánál a lefolyt évben 2430 szám fordult elő.

Ezek közt volt: építési engedély 295 — szabályozási és telek felosztási ügy 143 — felfolyamodás 24 — nyilvános építkezésekre vagy közintézetekre vonatkozó ügy 52.

A többi itt ki nem mutatott szám, részint egyes nagyobb ügyekre, mint sugárut, nagy körut, általános szabályozás, belső körut stb. vonatkoztak, vagy terjedék beváltások, adás-vevések, egyezkedések és egyéb adminisztrationalis tárgyak és kérdésekből állottak.

Ez ügyek elintézése czéljából tartatott teljes tanács ülés 33, műszaki bizottsági 30, jogügyi bizottsági 9, pénzügyi bizottsági 11, egyeztetési 8, utépitési 29, becselő 4, vegyes 23, összesen 153 ülés.

A fent kimutatott 295 építési engedély minémüségét a következő kimutatás tünteti elő, és pedig új építkezésekre nézve.

V á r o s	4 emeletes	3 emeletes	2 emeletes	1 emeletes	földszintes	összesen
Pesti oldal	15	28	42	44	69	198
Budai oldal	1	—	1	5	11	18
Továbbá építettett:						
M i n ő s é g				Pesten	Budán	összesen
Gyár				5	2	7
Vas-ház				2	—	2
Templom-torony				3	—	3
Színház				1	—	1
Vasuti alagut				1	—	1
Vasuti áthidalás				1	—	1
Fogaskerekű vasut				—	1	1
Toldalék vagy ráépítés volt:						
4 emeletes	3 emeletes	2 emeletes	1 emeletes	földszintes	összesen	
—	3	4	9	28	44	
Végre átalakítás volt összesen						19
Összesen						295

X.

B e f e j e z é s.

Ez előadásunkban csak a nagyobb fontosságú és közérdekű ügyekkel és kérdésekkel foglalkozánk, de ezekkel szemben hiven rajzolt eljárásunkból kivenni méltóztatik, hogy mindenkor legjobb tudomásunk és meggyőződésünk szerint csak a közjót, csak a közérdeket kívántuk előmozdítani. — Ha mégis minden irányban nem voltunk képesek a táplált reményeknek és támasztott igényeknek teljesen megfelelni, ennek oka működésünk idejének rövidségében, az előttünk állott feladatok nagyszerűségében, a tervezés és kivitel nehézségeiben találja magyarázatát.

És evvel befejezván jelentésünket, tiszteletteljesen kérjük, miszerint az általunk beterjesztett zárszámadás megvizsgálatása iránt intézkedni, azt szokott módon e jelentésünk kísértében a magas törvényhozásnak bemutatni s az ország fővárosának emelésére és felvirágoztatására irányzott működésünket továbbra is kegyes pártfogásában részesíteni méltóztassék.

Budapest, 1873. december 31-én.

A fővárosi közmunkák tanácsa nevében :

Podmaniczky Frigyes s. k.

alelnök.

Dr. Ország Sándor s. k.

osztály-tanácsos,
a tanács rendes jegyzője.

B e v e t e l e k		Összesen
1	Állami költségvetés	1000000
2	Magyar Államkassza	500000
3	Magyar Államkassza	500000
4	Magyar Államkassza	500000
5	Magyar Államkassza	500000
6	Magyar Államkassza	500000
7	Magyar Államkassza	500000
8	Magyar Államkassza	500000
9	Magyar Államkassza	500000
10	Magyar Államkassza	500000
11	Magyar Államkassza	500000
12	Magyar Államkassza	500000
13	Magyar Államkassza	500000
14	Magyar Államkassza	500000
15	Magyar Államkassza	500000
16	Magyar Államkassza	500000
17	Magyar Államkassza	500000
18	Magyar Államkassza	500000
19	Magyar Államkassza	500000
20	Magyar Államkassza	500000
21	Magyar Államkassza	500000
22	Magyar Államkassza	500000
23	Magyar Államkassza	500000
24	Magyar Államkassza	500000
25	Magyar Államkassza	500000
26	Magyar Államkassza	500000
27	Magyar Államkassza	500000
28	Magyar Államkassza	500000
29	Magyar Államkassza	500000
30	Magyar Államkassza	500000
31	Magyar Államkassza	500000
32	Magyar Államkassza	500000
33	Magyar Államkassza	500000
34	Magyar Államkassza	500000
35	Magyar Államkassza	500000
36	Magyar Államkassza	500000
37	Magyar Államkassza	500000
38	Magyar Államkassza	500000
39	Magyar Államkassza	500000
40	Magyar Államkassza	500000
41	Magyar Államkassza	500000
42	Magyar Államkassza	500000
43	Magyar Államkassza	500000
44	Magyar Államkassza	500000
45	Magyar Államkassza	500000
46	Magyar Államkassza	500000
47	Magyar Államkassza	500000
48	Magyar Államkassza	500000
49	Magyar Államkassza	500000
50	Magyar Államkassza	500000
51	Magyar Államkassza	500000
52	Magyar Államkassza	500000
53	Magyar Államkassza	500000
54	Magyar Államkassza	500000
55	Magyar Államkassza	500000
56	Magyar Államkassza	500000
57	Magyar Államkassza	500000
58	Magyar Államkassza	500000
59	Magyar Államkassza	500000
60	Magyar Államkassza	500000
61	Magyar Államkassza	500000
62	Magyar Államkassza	500000
63	Magyar Államkassza	500000
64	Magyar Államkassza	500000
65	Magyar Államkassza	500000
66	Magyar Államkassza	500000
67	Magyar Államkassza	500000
68	Magyar Államkassza	500000
69	Magyar Államkassza	500000
70	Magyar Államkassza	500000
71	Magyar Államkassza	500000
72	Magyar Államkassza	500000
73	Magyar Államkassza	500000
74	Magyar Államkassza	500000
75	Magyar Államkassza	500000
76	Magyar Államkassza	500000
77	Magyar Államkassza	500000
78	Magyar Államkassza	500000
79	Magyar Államkassza	500000
80	Magyar Államkassza	500000
81	Magyar Államkassza	500000
82	Magyar Államkassza	500000
83	Magyar Államkassza	500000
84	Magyar Államkassza	500000
85	Magyar Államkassza	500000
86	Magyar Államkassza	500000
87	Magyar Államkassza	500000
88	Magyar Államkassza	500000
89	Magyar Államkassza	500000
90	Magyar Államkassza	500000
91	Magyar Államkassza	500000
92	Magyar Államkassza	500000
93	Magyar Államkassza	500000
94	Magyar Államkassza	500000
95	Magyar Államkassza	500000
96	Magyar Államkassza	500000
97	Magyar Államkassza	500000
98	Magyar Államkassza	500000
99	Magyar Államkassza	500000
100	Magyar Államkassza	500000

ZÁR-SZÁMADÁS.

Z Á R-

a fővárosi közmunka-alap pénzforgalmáról

Tétel	B e v é t e l e k	Összeg	
		forint	kr.
1	1872-iki pénzmaradvány	3692	97
2	Visszafizetett tőkepenzék a m. földhitelintézettől	795332	—
3	M ált. municipális hitelintézettől térképek és tervekért	36163	—
4	M. k. nyeremény kölcsön-alaptól	246440	30
5	Pest városától	150000	—
6	Népszínházi alaptól	110000	—
7	Sugáruti alaptól	9000	—
8	Ideiglenes kiadások megtérítése	286577	06
9	Pest város kisajátítási alapjától	41391	89
10	Terjedékek eladásából Pesten	26390	93
11	„ „ Budán	900	—
12	„ „ beváltásából Pesten	32510	—
13	Épületi anyagok eladása	502	—
14	Különféle bevételek	491	79
15	Kiszökelések és lábazatokból	9278	34
16	Közmunka váltságból	67266	67
17	Házbérek	2443	87
18	Buda fővárosi alapból	2755	46
19	Kamatok	3203	87
20	Állandó fizetések	1885	—
21	Fizetési előleg törlesztésből	839	10
22	Ideiglenes bevételek	264	75
23	Tiszti és szolgák adója	821	44
24	Szolgálati díjak	644	37
Összesen		1828794	81

795.332 -
 110.000 -
 286.577

 9

SZÁMADÁS

1873. január 1-től 1873. december 31-ig.

Tétel	K i a d á s o k	Összeg	
		forint	kr.
1	Magy. földhitelintézetnél elhelyezett cselekvő tőkék	478920	98
2	Állandó tiszti és szolgai fizetésekre	57568	74
3	Ügyvédi díjra	2500	—
4	Jelenléti jegyekre	11240	—
5	Pesti m. k. adóhivatalnak ; adó és szolgálati díjakra	1465	81
6	Butorzatra	215	91
7	Papirra és írószerekre	196	34
8	Világításra	305	53
9	Tüzi fára	853	13
10	Hirlap és hirdetésményekre	61	20
11	Nyomatványok és könyvkötésekre	884	26
12	Irodai helyiségek tisztogatása stb.	81	49
13	Különféle szükségletekre	3248	89
14	Bérmunkások díjaira	201	24
15	Szolgák ruházatára	292	—
16	„ hidbéreire	90	—
17	Jutalom és segélyekre	1460	—
18	Műszaki szerelvényekre	1879	50
19	„ munkásokra	13237	20
20	Pesti belső körút építési munkálataira	261543	13
21	Házbérre	4611	—
22	Városligeti terjedékek kisajátítására	10000	—
23	Budai háromszögelési álló pontok beszerzésére	3448	—
24	Ördögárok beboltoztatására	100000	—
25	Különféle kiadások	153	88
26	Albrecht-ut kiszélesítésére	15212	60
27	Parkirozásra	12536	56
28	Különleges építkezésekre	16523	98
29	Terjedékek beváltására Pesten	262903	09
30	„ „ Budán	34071	17
31	„ eladása Pesten	1010	—
32	Ideiglenes bevételek visszafizetésére	264	75
33	Ház adóra	34	32
34	Fizetési előlegekre	683	—
35	Házkezelési költségekre	27	03
36	Ideiglenes kiadások	510901	28
37	Kamat	2579	17
38	Térképek és tervek készítésére	13728	—
Összesen		1824933	18
Egyenleg az 1873. december végévi pénzmaradvány		3861	63
Főösszeg		1828794	81

A fővárosi közmunkák tanácsa számvéző osztálya által:

Rozmanith Ferencz s. k.

igazgató.

Z Á R-

az alant következő alapok pénzforgalmáról

Tétel	Bevételek	P e s t i				Albecht fhg. és Ilona-úti		Budai összekötő- úti	
		Sugáruti		Nagy köruti					
		a l a p							
		frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1	Visszafizetett cselekvő tőke a m. föld- hitelintézettől	1516787	09	153911	38	7	80		
2	Házak és telkek eladásából	1009078	—						
3	M. k. központi állam főpénztártól	190931	—						
4	Szenvedő tőkék	10000	—						
5	Sugáruti alaptól	808969	—						
6	Fővárosi alaptól	400487	22	20000	—				
7	Nagy köruti alaptól	238504	93						
8	Albrecht-uti alaptól	9589	59						
9	Házbérekről	13388	92	31312	21	23	33		
10	Épületi anyagok eladásából	60000	—	5301	—				
11	Megtérített adó	838	48	111	30				
12	Világítási díj	2	74						
13	Kéményseprő díj	35	74	16	55				
14	Szemet fuvar díj	1	37	3	24				
15	Italmérési díj	8	33						
16	Ideiglenes kiadások visszafizetése	1256	81						
17	Ideiglenes bevételek	17300	33	18250	—				
18	M. ált. hitelbank			251180	59	25410	41		
19	M. kir. nyeremény kölcsön-alaptól			158504	93	9589	59		
20	Sugáruti alaptól			7328	69				
21	Uteza területek eladásából			3367	60				
22	Katona beszállásolás				37				
23	Házvételártól			4500	—				
24	Különféle bevételek					8	—		
25	Cselekvő kamatok ,	5271	95	1465	14	1	56		65
	Összesen	4372446	50	655253	—	35040	69		65

SZÁMADÁS

1873. január 1-től 1873. december 31-ig.

Tétel	Kiadások	P e s t i				Albrecht fhg. és Ilona-úti		Budai összekötő- úti	
		Sugáruti		Nagy köruti					
		a l a p							
		frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
1	Magy. földhitelintézetnél elhelyezett cselekvő tőkék	1395859	38	132375	46	9	56		65
2	M. kir. nyeremény kölcsön-alapnak	1223503	82						
3	Fővárosi alapnak	297484	—						
4	Nagy köruti alapnak	7328	69						
5	Házvételárak	1387800	86	263350		12540	—		
6	Szenvedő tőkék	24588	—						
7	Házadóra	1380	18	4122	49				
8	Kamatokra	3282	69	511	95				
9	Bélyegekre	525	29	146	06				
10	Tűzkár biztosítási díjra	101	89	80	94				
11	Világításra	81	70	12	80				
12	Vizvezetési díjra	39	54						
13	Kéményseprési díjra	9	45	115	40				
14	Szemét fuvar díjra	8	—	59	07				
15	Italmérési díjra	1	35						
16	Házvételi költségekre	12121	58	213	42		60		
17	Házkezelési „	99	16	899	97				
18	Ideiglenes bevételek visszafizetésére	18200	33	12250	—				
19	Különféle kiadások	30	59	492	13	7	20		
20	Sugáruti alapnak			238504	93	9589	59		
21	Katona beszállásolásért			12	—				
22	Épületek fenntartásáért			323	30				
23	Kövezési munkákért			656	20				
24	Építési költség megtérítés			500	—				
25	Házbér krajczár			626	88				
26	Terjedékek beváltásáért					12893	74		
	Összesen	4372446	50	655253	—	35040	69		65

A fővárosi közmunkák tanácsa számvevő osztálya által:

Rozmanith Ferencz s. k.

igazgató.

DS 50450

Oldal	Oldal	Oldal	Oldal	Oldal	Oldal
1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36
37	38	39	40	41	42
43	44	45	46	47	48
49	50	51	52	53	54
55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66
67	68	69	70	71	72
73	74	75	76	77	78
79	80	81	82	83	84
85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96
97	98	99	100	101	102
103	104	105	106	107	108
109	110	111	112	113	114
115	116	117	118	119	120
121	122	123	124	125	126
127	128	129	130	131	132
133	134	135	136	137	138
139	140	141	142	143	144
145	146	147	148	149	150
151	152	153	154	155	156
157	158	159	160	161	162
163	164	165	166	167	168
169	170	171	172	173	174
175	176	177	178	179	180
181	182	183	184	185	186
187	188	189	190	191	192
193	194	195	196	197	198
199	200	201	202	203	204
205	206	207	208	209	210
211	212	213	214	215	216
217	218	219	220	221	222
223	224	225	226	227	228
229	230	231	232	233	234
235	236	237	238	239	240
241	242	243	244	245	246
247	248	249	250	251	252
253	254	255	256	257	258
259	260	261	262	263	264
265	266	267	268	269	270
271	272	273	274	275	276
277	278	279	280	281	282
283	284	285	286	287	288
289	290	291	292	293	294
295	296	297	298	299	300

Szállítja, Boldini Rudolf budai első könyvnyomató intézete.

2002

2003 JUL 14

